

BARTOSZ TABOROWICZ – MARSZAŁEK HOSPODARSKI ALEKSANDRA JAGIELLOŃCZYKA. KRĄG RODZINNY I KARIERA POLITYCZNA DOMNIEMANEGO KOMISARZA GRANICZNEGO*

Dominik Szulc

Mokslo darbuotojas
Polska Akademia Nauk Instytut Historii
Rynek Starego Miasta 29/31
00-272 Warszawa, Polska
El. paštas: rocznik.ltg@interia.pl

Santrauka. Straipsnyje yra tiriama Bartošo Taboraičio, Aleksandro Jogailaičio dvaro maršalo, asmenybė. Bartošas Taboraitis buvo Vilniaus vyskupo Alberto Taboro brolis ir savo politinę veiklą vykdė jo šešėlyje, dėl to Bartošo asmenybė iki šiol netapo atskirų tyrimų objektu. Atliktas tyrimas patvirtina tik Bartošo politinės karjeros priklausomybę nuo brolio Alberto užimtų pozicijų, o įgytas turtas buvo labiau paties Bartošo veiklos valdovo dvarė ir jo vedybų su Ona iš Nemiravičių giminės rezultatas. Straipsnyje taip pat atskleidžiami mažai žinomi politinės Bartošo karjeros etapai, tokie kaip tikėtinas jo paskyrimas vienu iš komisorių, turėjusių atlikti Lietuvos ir Lenkijos sienos nustatymą. Tekste plačiai aptariamas Bartošo giminės ratas, pateikiama daug iki šiol nežinotų su jo kilme susijusių faktų, tai yra svarbu ir Alberto Taboro karjeros kontekste. Nors Vilniaus vyskupo asmenybei pastaruoju metu istoriografijoje buvo skirta daug dėmesio, brolių Taborų šeimai jo teko mažai.

Reikšminiai žodžiai: maršalas, XVI a., Vilniaus vyskupas Albertas Taboras.

Keywords: marshal, 16th century, Bishop of Vilnius Albertas Taboras.

Bartosz Taborowicz był postacią należąca do tej grupy panów litewskich czasów panowania Aleksandra Jagiellończyka, która nie znalazła się dotychczas w głównym nurcie zainteresowania badaczy. Stało się tak dlatego, że Bartosz przez całe życie pozostawał w cieniu swojego znacznie bardziej znanego brata – Wojciecha, którego rządy biskupie w Wilnie przypadły na cały

okres panowania Aleksandra Jagiellończyka. Z uwagi na szczególną pozycję biskupa wileńskiego w ówczesnych państwach unii jagiellońskiej (jak pisał o nich Oskar Halecki)¹, rodzi się szereg pytań, chociażby to na ile kariera Bartosza zależna była od kariery i ewentualnej protekcji ze strony Wojciecha, czy jaką rolę ten pierwszy odgrywał na Litwie w okresie życia Wojciecha oraz po jego śmierci. Pomocniczo postawić można

* Praca została sfinansowana z grantu Narodowego Centrum Nauki nr 2014/12/S/HS3/00354.

¹ O. Halecki, 1919–1920.

pytania, czy przejściowe załamanie kariery politycznej Wojciecha odbiło się na pozycji Bartosza oraz jakie właściwie zadania monarcha powierzał młodszemu z braci. Wyjaśnienie tych zagadnień wymaga jednak szerokiego spojrzenia na postać Taborowicza, poczynwszy od jego kręgu rodzinnego, skończywszy zaś na zgromadzonym majątku i jego losach.

Pochodzenie rodziny Taborów – dyskusyjne pochodzenie heraldyczne i etniczne

Pochodzenie rodziny Taborów nie jest pewne. W historiografii nie ma nawet zgodności, do którego z rodów heraldycznych należeli. Pisze się o nich, jako o Taborowiczach vel Taborach herbu Półkozic (wg ks. K. Niesieckiego², ks. W. Przyałgowskiego³, E. von Żernickiego-Szeligi⁴, ks. J. Kurczewskiego⁵, H. Stupnickiego⁶, A.I. Szałandy⁷, J. Ciechanowicza⁸), Wieniawa (wg ks. J. Fijałka⁹, W. Semkowicza i S. Kutrzeby¹⁰ oraz K. Pietkiewicza¹¹ odrzucającego tezę o herbie Półkoza) lub Bawola Głowa (wg. ks. J. Fijałka i W. Semkowicza¹²). Skala nieporozumień wokół

identyfikacji kształtu herbu rodziny Taborowiczów spowodowała nawet, że Stanisław Kutrzeba i Władysław Semkowicz uznali, że pod jednym z dokumentów unii polsko-litewskiej z 1501 r. (tzw. unia mielnicka lub piotrkowsko-mielnicka) Bartosz Taborowicz przywiesił pieczęć z wizerunkiem Wieniawy¹³, zaś jego brat Wojciech pod innym dokumentem tego porozumienia pieczęć z wizerunkiem herbu Półkozic¹⁴. Tymczasem zdaniem Franciszka Piekosińskiego wizerunek pieczęci Bartosza z 1501 r. przedstawia herb Półkozic¹⁵, choć w innym miejscu przyznaje rację tzw. Herbarzowi arsenalskiemu z XVI w. w którym podano, jakoby brat Bartosza bp wileński Wojciech Tabor pieczętował się Bawolą Głową¹⁶. Co ważne zdaniem Józefa Szymańskiego herb Wieniawa tożsamy był z Bawolą Głową, zwaną także Żubrzą Głową¹⁷. W inwentarzu skarbcza katedry wileńskiej z 1598 r. zachowała się wiadomość o relikwiarzu ręki św. Bartłomieja ufundowanego przez bpa Wojciecha, na którym widoczny był herb przedstawiający „osłą głowę”. Birutė Rūta Vitkauskienė uznała ją za godło herbu Półkozic Taborów¹⁸. Faktycznie też herb Półkozic widzimy chociażby na pieczęci biskupa przywieszzonej do jego dokumentu z 1495 r.¹⁹

Podobnie spierano się pochodzenie etniczne Taborów. Z uwagi na fakt, iż

² K. Niesiecki, 1842, s. 1.

³ W. Przyałgowski, 1860, s. 69.

⁴ E. von Żernicki-Szeliga, 1900, s. 437.

⁵ J. Kurczewski, 1912, s. 31.

⁶ H. Stupnicki, 1855, s. 134.

⁷ A.I. Шаланда, 2015, s. 149.

⁸ J. Ciechanowicz, 2001, s. 253.

⁹ J. Fijałek, 1914, s. 124.

¹⁰ *Akta unji Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków 1932 (dalej: *Akta unji Polski z Litwą...*, 1932), s. 132, nr 78.

¹¹ K. Pietkiewicz, 2014, s. 101.

¹² *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, t. I, z. 2 (1468–1501), wyd. J. Fijałek i W. Semkowicz, Kraków 1939 (dalej: *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, 1939), s. 501, nr 432 (bp

Wojciech Tabor funduje i uposaża mansjonarię w katedrze wileńskiej; Wilno, 21 VII 1495).

¹³ *Akta unji Polski z Litwą...*, 1932, s. 132, nr 78.

¹⁴ Tamże, s. 138–139, nr 80.

¹⁵ F. Piekosiński, 1899, s. 126.

¹⁶ Tamże, s. 194.

¹⁷ J. Szymański, 1993, s. 289, 291.

¹⁸ B.R. Vitkauskienė, 2006, s. 208–209.

¹⁹ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (dalej: LMAVB), F6-69 (25 VII 1495; W. Tabor funduje altarię w katedrze wileńskiej).

znacznie bardziej znany był brat Bartosza Wojciech, rozpatrując ten problem historycy przede wszystkim odnosili się do jego pochodzenia. Marceli Antoniewicz zwrócił uwagę, że badacze w XIX i początku XX w. wielką rolę przyznawali pochodzeniu, osobliwie narodowości, biskupów wileńskich głównie w kontekście stosunków polsko-litewskich²⁰. Przypomnę zatem pogląd Kazimierza Stadnickiego, twierdzącego, że wybór Wojciecha Tabora do poselstwa litewskiego udającego się w 1501 r. na sejm elekcyjny do Piotrkowa wynikał z faktu, iż był on Polakiem²¹. Podobnie za Polaka Wojciecha uznali ks. Jan Fijałek²² i Józef Garbacik²³, natomiast wśród rodów szlachty polskiej Taborów wymienili Mieczysław Paszkiewicz i Jerzy Kulczycki²⁴. M. Antoniewicz przychyła się do tezy ks. Fijałka, uznającego nazwę osobową „Taborowicz” za klasyczny patronimik, który miał być dodatkiem do imienia, quasi nazwiskiem, bądź też nazwiskiem rodowym pochodzenia polskiego, być może mazowieckim. Jego często spotykana forma „Tabor” (*Thabor*) była w późnym średniowieczu używana powszechnie na określenie obozu wojskowego osłoniętego wozami²⁵, choć Kazimierz Rymut uważał, że nazwisko to pochodzić mogło także od nazwy Góry Tabor znanej z Pisma Świętego²⁶. Przypomnę, w odniesieniu do twierdzenia Antoniewicza o możliwym mazowieckim pochodzeniu patronimiku „Taborowicz”, że ks. Fijałek uważał, iż Taborowie wy-

wodzili się z Mazowsza, z ziemi liwskiej sąsiadującej z Podlasiem, skoro jeszcze w przywileju księcia czerskiego i liwskiego Konrada III Rudego z 1476 r. wspomniano stolnika warszawskiego *Thabora* z Powsina Małego²⁷. Adam Boniecki skłonny był zaliczyć go do Ciołków-Powsińskich, rodziny której początek dał Andrzej Ciołek²⁸, w latach 1391–1396 wojewoda mazowiecki²⁹. Jeszcze w latach 1490–1493 właścicielem Cierpięty w ziemi liwskiej był niejaki Paweł Tabor³⁰. Faktycznie też w otoczeniu bpa Wojciecha można było spotkać Mazowszan, w tym z ziemi liwskiej³¹, zaś imię Tabor było imieniem niejednokrotnie notowanym na Mazowszu, zwłaszcza w I połowie XVI w.³² W tym okresie odnotowano również rodzinę *Thibor[i]* vel *Thabor[i]* w ziemi drohickiej³³. Marek Woliński widzi jednak w Taborach vel Taborowiczach szlachtę ziemi łukowskiej³⁴.

Tymczasem Stefan Janusz Starykoń-Kasprzycki i Michał Dmowski rodzinę Taborów herbu Półkozic dostrzegli w 1460 r. na Śląsku, w ziemi lubelski i wileńskiej, jednak nie podali żadnych dokładniejszych informacji na jej temat³⁵. O pochodzeniu

²⁷ J. Fijałek, 1914, s. 124, przyp. 2.

²⁸ A. Boniecki, 1900, s. 219–221.

²⁹ M. Wilska, 2012, s. 85.

³⁰ K. Pacuski, 2015, s. 37.

³¹ Kapelanem Tabora był Abraham z Mazowa w diecezji płockiej, zaś notariuszem Mikołaj z Żukowa w ziemi liwskiej (*Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, opr. V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, Vilnius 2009 (dalej: *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, 2009, s. 19), s. 251–252).

³² *Tabor*; [w:] SSNO, 1977, s. 415.

³³ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, F. 1715-1-83, k. 3-3v, 6 (1544).

³⁴ D. Woliński, 2014, s. 356.

³⁵ S.J. Starykoń-Kasprzycki, M. Dmowski, 1938, s. 331. Zapewne za nimi bezrefleksyjnie powtórzył to Tadeusz Gajl (T. Gajl, 2003, s. 204).

²⁰ M. Antoniewicz, 2001, s. 47–48.

²¹ K. Stadnicki, 1880, s. 62.

²² J. Fijałek, 1914, s. 122.

²³ J. Garbacik, 1960–1961, s. 361.

²⁴ M. Paszkiewicz, J. Kulczycki, 1990, s. 261.

²⁵ *Tabor*; [in:] SS, 1982, s. 80.

²⁶ K. Rymut, 1991, s. 271.

Taborów ze Śląska pisze także Jan Ciechanowicz, nie uzasadniając jednak tego poglądu³⁶. W przekonaniu Antoniewicza nazwa osobowa „Tabor” pochodzi z języka czeskiego i zapożyczona została do Polski i Litwy w okresie aktywności ruchu husyckiego³⁷. Tezę tę potwierdza Wojciech Iwańczak, zwracając uwagę na wojnę trzynastoletnią, której czeszy i morawscy uczestnicy mieli przyczynić się do rozpowszechnienia tej nazwy osobowej. Jednakowoż pierwsza osoba zwana Taborem odnotowana została w Polsce już w 1431 r. w Krakowie, a zatem bardzo wcześnie. Iwańczak sugeruje także związek między pojawieniem się na Śląsku i w Wielkopolsce nazw miejscowych typu „Tabor”, a napływem nań osadników czeskich³⁸. Nie wykluczone jednak, że niezależnie od czeskiego pochodzenia słowa „Tabor” rodzina Taborów nie miała związków pokrewieństwa ze Śląskiem i Czechami, zaś na przyjęcie przez niektórych takiego poglądu wpłynął prawdopodobny późniejszy udział Bartosza Taborowicza w kampaniach Kazimierza Jagiellończyka na Śląsku (o czym szerzej w dalszej części artykułu). W rejestrze odpraw wypłaconych dworzanom na polecenie Kazimierza Jagiellończyka w Krakowie w 1489 r. Bartosza zaliczono bowiem do grupy bojarów wołyńskich, choć gwoździ ścisłości do grupy tej wliczono także wielu innych panów o których w tym samym rejestrze napisano, iż byli pochodzenia odmiennego, np. kijowskiego³⁹. Wyjaśnieniem tego może być powinowactwo Bartosza z jednym z ów-

czesnych urzędników wołyńskich lub/oraz małżeństwo jego brata Janka ze szlacheńską wołyńską (o czym także niżej). Z kolei już ks. Wojciech Wijuk Kojalowicz, a następnie Franciszek Rzepnicki uważali Tabora za szlachcica litewskiego⁴⁰. Podobnego zdania byli ks. Wincenty Przyałgowski oraz ks. Jan Kurczewski⁴¹. Ks. Fijałek nie wykluczał nawet pochodzenia Taborów od Stanisława Czupurny – marszałka ziemskiego księcia Witolda z przełomu XIV/XV w.⁴², choć jednocześnie wskazywał na polskie pochodzenie Bartosza i Wojciecha (o czym już pisałem). Działo się tak zapewne dlatego, że pochodzenie braci Taborów z Wielkiego Księstwa Litewskiego dostrzegalne jest dopiero w pokoleniu ich ojca.

Krąg rodzinny Bartosza

Dopiero Rimvydas Petrauskas ustalił, że ojcem Bartosza był niejaki Olechno Tabor⁴³. Już 5 marca 1464 r. dwukrotnie wspomniano go w przywileju Kazimierza Jagiellończyka jako namiestnika wielkoksiążęcego w Ejszyszkach⁴⁴, choć poprzednio sądzono, że jako taki pojawił się dopiero 30 marca 1473 r.⁴⁵ Zapewne z tego powodu w memoriale z 1600 r., skierowanym przeciw

³⁶ Czyt. M. Antoniewicz, 2001, s. 49–50.

⁴¹ W. Przyałgowski, 1860, s. 69; J. Kurczewski, 1912, s. 32.

⁴² J. Fijałek, 1913, s. 125, przyp. 3.

⁴³ R. Petrauskas, 2003, s. 303.

⁴⁴ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 37 (1552–1561). Užrašymų knyga 37*, opr. D. Baronas, Vilnius 2011, nr 193, s. 241.

⁴⁵ *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, 2009, s. 65, nr 49. R. Petrauskas, 2003, s. 303; Mitrofan Downar-Zapolski błędnie datował ten dokument na 30 marca 1488 r., przesuując jego datację o cały cykl indykcji (*Акты литовско-русского государства*, z. 1 (1390–1529), wyd. М. Довнар-Запольский, Москва 1900, s. 18, nr 14).

³⁶ J. Ciechanowicz, 2001, s. 253.

³⁷ M. Antoniewicz, 2013, s. 87.

³⁸ W. Iwańczak, 1993, s. 464–469.

³⁹ *Lietuvos Metrika, knyga nr. 4 (1479–1491). Užrašymų knyga 4*, opr. L. Anužytė, Vilnius 2004 (dalej: *Lietuvos Metrika, knyga nr. 4...*, 2004), s. 58, nr 23.3.

kandydaturze bpa łuckiego Bernarda Maciejowskiego na stolec biskupi w Wilnie, magnaci litewscy wspominali Wojciecha Tabora, brata Bartosza jako „rodem szlachcica litewskiego spod Ejszyszek”⁴⁶. Co ciekawe kapelanem bpa Wojciecha był niejaki Stanisław w Ejszyszek⁴⁷. Być może zatem nie było przypadkiem wypłacenie w 1488 r. na polecenie władcy odpraw Bartoszowi Taborowiczowi i jego bratu przyrodniemu (o którym więcej napiszę dalej) Jurijowi Tomkowiczowi odpowiednio z karczem w Wasiliszkach i Ejszyskach⁴⁸.

Henryk Lulewicz z dniem 27 marca 1486 r. z tytułem namiestnika w Ejszyskach odnotował już Jakuba Hanusowicza⁴⁹, co oznacza, że Olechno Tabor już wówczas nie żył lub powierzono mu inną dzierżawę. Nie można przy tym wykluczyć związków Hanusowicza z rodziną Taborów, skoro w 1492 r. wskazał on W. Tabora na wykonawcę swojego testamentu, jednocześnie zapisując mu dwa dwory⁵⁰. Zdaniem ks. Fijałka Taborowie mogli być spokrewnieni także z biskupem wileńskim z lat 1453–1467 Mikołajem Dzierżkowiczem h. Wieniawa, Polakiem pochodzącym z nieodległych względem Ejszyszek Solecznik⁵¹. Poprzednio był on sekretarzem Kazimierza Jagiellończyka i kustoszem katedry krakowskiej⁵². Był

także proboszczem katedry wileńskiej⁵³. Kilka lat później marszałkiem hospodara został Jan Kuczuk, także piszący się z Solecznik⁵⁴. Mogłoby to nieco podnieść znaczenie rodziny Taborów. Oznaczałoby również, iż byli spokrewnieni z rodziną Dzierżkowicza – kasztelanem przemęckim Rafałem z Leszna czy starostą generalnym wielkopolskim Rafałem z Gołuchowa, których kariery rozwijały się jeszcze za panowania Kazimierza Jagiellończyka⁵⁵, nade wszystko jednak z marszałkiem nadwornym koronnym oraz kasztelanem spicymierskim, gnieźnieńskim i poznańskim z początku XVI w. Rafałem Leszczyńskim⁵⁶. O wpływie pokrewieństwa Taborów z wyżej wymienionymi na karierę tych pierwszych nic jednak nie wiemy. Antoniewicz wątpi zresztą w pokrewieństwo Dzierżkowicza z Taborami⁵⁷, a w świetle badań Marcelego Kosmana⁵⁸ i R. Petrauskasa wątpliwe wydaje się nawet polskie pochodzenie tego pierwszego⁵⁹. Tym niemniej Bartosz Tabor musiał być indygenem, gdyż zgodnie z przywilejem ziemskim Kazimierza Jagiellończyka z 1447 r. tylko jako taki mógłby otrzymać urząd na Litwie⁶⁰.

⁵³ L. Korczak, 1998, s. 89, nr 24.

⁵⁴ Р. Пятраускас, 2014, s. 260.

⁵⁵ M. Antoniewicz, 2013, s. 82–84.

⁵⁶ Tamże, s. 86.

⁵⁷ Tamże, s. 66.

⁵⁸ M. Kosman, 1981, s. 350, 354.

⁵⁹ R. Petrauskas, 2003, s. 303–304.

⁶⁰ Tamże, s. 167; *Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563*, opr. I. Daniłowicz, J. Leleweł, Poznań 1841, s. 34, nr XV. Było to odpowiedzią na zacieśnienie się stosunków i związków między możnowładztwem koronnym a litewskim, mającą na celu ochronę litewskich interesów państwowych przed rosnącymi wpływami panów polskich (R. Petrauskas, 2015, s. 493).

⁴⁶ J. Fijałek, 1913, s. 124.

⁴⁷ Tamże, s. 147.

⁴⁸ *Lietuvos Metrika, knyga nr. 4...*, 2004, s. 58, nr 16.4.

⁴⁹ *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, 2009, s. 65, nr 50.

⁵⁰ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, 1939, s. 501, nr 432.

⁵¹ Z Solecznik pisał się również marszałek hospodarski z lat 1469–1478 Jan Kuczuk herbu Siostrzeniec (L. Korczak, 1998, s. 87–88, nr 20).

⁵² J. Fijałek, 1914, s. 124–125.

Matka Bartosza, nieznaną z imienia, zmarła przed marcem 1489 r.⁶¹ Kwestia ta wymaga odpowiedniego komentarza. Z przekazu piszącego przed 1536 r. kronikarza bernardynów (franciszkanów obserwantów) Jana z Komorowa wynika, że Wojciech Tabor pogrzebał ją w Wilnie, prawdopodobnie gdzieś obok kościoła bernardynów (*circa nos sepellivit*), a następnie ufundował szaty liturgiczne do któregoś z kościołów poznańskich, zapewne w zamian za modlitwy za dusze jego matki⁶². Mógł mieć o tym wiarygodne informacje, skoro bywał w Poznaniu. Uczestniczył m.in. w kapitule prowincjonalnej bernardynów w Poznaniu 8 września 1510 r.⁶³ Nie wiadomo natomiast czy świadczy to o ewentualnym związku Poznania z matką Bartosza. Wiemy, że w 1498 r. w kancelarii bpa Tabora jako notariusz publiczny pracował kleryk poznański Stanisław Mikołaj z Poznania⁶⁴, zaś ziemia liwska w której notowana była w XV w. rodzina Taborów (nie wiadomo czy identyczna z rodziną Bartosza i Wojciecha) już od XI w. należała do diecezji poznańskiej⁶⁵. W każdym razie Komorowski mógł posiadać wiarygodne informacje o miejscu pogrzebania matki Bartosza, gdyż w latach 1511–1514 był gwardianem wileńskiego klasztoru bernardynów, zaś w 1530 r. stanął na czele prowincji litewskiej

zakonu⁶⁶. Chodziło mu zapewne o kościół pw. św. Franciszka i św. Bernarda. Został on wzniesiony przez sprowadzonych do Wilna z Krakowa przez Kazimierza Jagiellończyka w 1468 r. zakonników⁶⁷, z którymi Taborowie mogli zetknąć się zarówno na Litwie, jak i w Polsce, jeszcze podczas swoich studiów w polskiej stolicy (o czym szerzej napiszę w dalszej części artykułu). Świadkiem wystawienia już rok później przez króla dokumentu dla bernardynów wileńskich był ówczesny namiestnik witebski, smoleński, mceński i lubucki Mikołaj Niemirowicz, prywatnie kuzyn teścia Bartosza Taborowicza⁶⁸. Z kolei w 1468 r. kościół bernardynów w Kownie ufundował, zaś w 1471 r. dotował ówczesny marszałek hospodarski Stańko Sudywojewicz⁶⁹, po którym przed 1500 r. dwór w Surwiliszkach otrzymał Bartosz (o tym szerzej piszę niżej). Przypomnę również, iż Wojciech Tabor zanim jeszcze został biskupem wileńskim był plebanem w Oszmianie (o czym szerzej w dalszej części artykułu), podczas gdy w części tego miasta zwanej później Starą Oszmianą istniał wspomniany pierwszy raz w 1497 r. kościół i klasztor franciszkanów (choć nie obserwantów, lecz konwentalnych) pw. WNMP⁷⁰. Jak zauważył ks. Kamil Kantak bpa Tabora wiele różniło od bernardynów, głównie stosunek do unii kościelnej Za-

⁶¹ Zob. *Lietuvos Metrika, knyga nr. 4...*, 2004, s. 136, nr 123.

⁶² Por. *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum a fr. Ioanne de Komorowo compilatur*; opr. X. Liske i A. Lorkiewicz, [in:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. V, Lwów 1888, s. 351.

⁶³ K. Kantak, 1933, s. 147.

⁶⁴ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, 1939, nr 455, s. 534 (dokument Wojciecha Tabora dla kościoła w Poswołu; Wilno 8 VI 1498).

⁶⁵ Por. K. Pacuski, 2015, s. 103–104.

⁶⁶ Z. Spieralski, 1962–1964, s. 457.

⁶⁷ Por. A. Szulc, 2004, s. 78.

⁶⁸ T. Jaszczolt, 2015, s. 197.

⁶⁹ P. Пятраускас, 2014, s. 304.

⁷⁰ Zob. *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, 1939, s. 522, nr 448 (nadanie dziesięćcin przez Jerzego Janowicza dla konwentu franciszkanów w ob. Starej Oszmianie; Oszmiana 22 XI 1497); o wynikach badań cegieł i sposobu wzniesienia z nich kościoła prawdopodobnie w końcu XV w. czytaj: A. Кушнярэвіч, А. Францішак, 2010, s. 24–25.

chodu ze Wschodem, jednak brak jest śladów jakichkolwiek otwartych konfliktów między nimi. Wręcz przeciwnie – Taborowi w wizytacjach jego diecezji towarzyszyli zakonnicy, biskup wystawił przywilej dla ich połockiego klasztoru w 1498 r., wreszcie pogrzebał matkę w wileńskim kościele zakonu, a ich poznańskiemu konwentowi ufundował paramenty liturgiczne z intencją modlitwy za jej duszę⁷¹.

Bartosz miał co najmniej trzech braci. Najwięcej informacji dochowało się o wspomnianym wyżej Wojciechu, z pewnością najwybitniejszym z rodzeństwa, proboszczu grodzieńskim (1475), trockim (1475) oraz oszmiańskim (1484–1489), prałacie wileńskim (przed 1478), administratorze diecezji wileńskiej (1492), a następnie jej biskupie (1492–1507), rzekomym proboszczu katedry wileńskiej przed 1492 r. (L. Korczak), zmarłym 27 marca 1507 r.⁷² Z uwagi na liczną literaturę w której został on przywoływany nie będę szczegółowo opisywał jego życiorysu. Za to o dwóch pozostałych braciach Bartosza wiemy niewiele. Janko Taborowicz z Ejszyszek, wspomniany został w 1499 r., jako Jan Olechnowicz brat Wojciecha i Bartosza Taborowiczów. W 1473 r. ożenił się z wdową po jakimś Mondziwille z Wołynia, już wówczas matką dwóch niepełnoletnich synów, nieznanymi mi z imion⁷³. Być może żył jeszcze w 1501 r., skoro jakiegoś Jana Olechnowicza spotykamy na sejmie elekcyjnym piotrkowskim, u boku

posłów litewskich, w tym Wojciecha Tabora, choć nie wykluczam, że owy Olechnowicz mógł być także kimś z otoczenia innego z posłów, kuchmistrza litewskiego Piotra Olechnowicza, pochodzącego jednak nie z Taborowiczów, lecz z rodu bojara Rymowida h. Leliwa⁷⁴. Ponadto w opisie litewskiej służby ziemskiej z 1528 r. wspomniano bojara kowieńskiego Hryszkę Taborowicza vel Taborowskiego. Nic nie wskazuje jednak, aby pochodził z rodu Bartosza Taborowicza⁷⁵, choć zarówno wówczas, jak i w przeszłości Mejszagoła, w której Bartosz był namiestnikiem wielkksiążęcym, mogła być zdaniem Zbysława Wojtkowiaka związana jakoś z ośrodkiem władzy w Kownie⁷⁶. Wreszcie z rejestru pisarza Fedka odpraw wypłaconych kniaziom, panom i bojarom ze skarbu wielkksiążęcego 17 marca 1488 r. w Wilnie wiemy o istnieniu jakiegoś Jurija, *насуньку* Tabora, zapewne Olechny. W rejestrze wymieniono go w sąsiedztwie Bartosza⁷⁷. Krzysztof Pietkiewicz termin *насуньку* tłumaczy jako „siostrzeniec”, co nie jest jednak prawidłowe⁷⁸. Chodzi tu bowiem raczej o „pasierba Tabora”. Pasowałby tym samym do Jurgi Tomkowicza, zapewne syna bądź wnuka jakiegoś Tomka, którego imię zdaniem Liny Anużyte poprawnie należy odczytywać, jako Jurij⁷⁹. W dokumencie Kazimierza Jagiellończyka

⁷⁴ *Volumina Constitutionum*, t. I, vol. 1, do druku przyg. S. Grodzicki, I. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa 1996, nr VI, s. 105; R. Mienicki, 1937, s. 424.

⁷⁵ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 523 (1528). Viešųjų reikalų knyga I*, opr. A. Baliulis, A. Dubonis, Vilnius 2006, s. 58, 133.

⁷⁶ Z. Wojtkowiak, 2005, s. 60, 62.

⁷⁷ *Lietuvos Metrika, knyga nr. 4...*, 2004, s. 58, nr 16.4.

⁷⁸ K. Pietkiewicz, 2014, s. 294.

⁷⁹ *Lietuvos Metrika, knyga nr. 4...*, 2004, s. 58, nr 16.4.

⁷¹ K. Kantak, 1933, s. 174.

⁷² *Lietuvos Metrika, knyga nr. 4...*, 2004, s. 136, nr 123; W. Przyalgowski, 1860, s. 69; J. Fijałek, 1914, s. 122, 126; *Tabor*, [in:] SSNO, 1977, s. 415; R. Krausauskas, 1964, s. 268; tenże, 1976, s. 355; L. Korczak, 1998, s. 101, nr 58; S. Brzozowski, 2013, s. 431; K. Pietkiewicz, 2014, s. 101–102.

⁷³ Д. Ващук, 2009, s. 224.

z marca 1489 r. wspomniany został, jako „brat po matce” Bartosza i Wojciecha⁸⁰. Za syna ich matki uważają go także Darius Antanavičius i R. Petrauskas⁸¹. Przed 1489 r., gdy zmarła matka Taborów, Jurij przebywał na nieokreślonej służbie hospodara w Kijowie⁸², zapewne wysłany tam przez monarchę, gdyż ten sam nigdy w Kijowie nie był⁸³. Nie ustaliłem jednak, w jakim dokładnie celu Jurij udał się do Kijowa⁸⁴. Autorzy spisu „Urzędników województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku” nie odnotowują go⁸⁵. Można jednak przypomnieć, że wspomniany już Jan Taborowicz, jak również Hanna żona Bartosza Taborowicza (o której szerzej jeszcze napiszę) związani byli z rodami wołyńskimi, na Wołyniu zaś nie brakowało w ostatniej ćwierci XV w. rodzin, które związane były majątkiem lub/i karierą z Kijowem⁸⁶. Wśród tych wymienić można chociażby Piotra Montygierdowicza, marszałka ziemi wołyńskiej w latach 1486–1489, gdy klucznikiem łuckim był szwagier Bartosza Taborowicza (o tym szerzej dalej). Montygierdowiczowie posiadali przy tym majątek w powiecie oszmiańskim, z którym

związani byli z kolei Taborowiczowie⁸⁷. Jurij żył jeszcze latem 1496 r., gdy pod imieniem Jurgi i z jednoznacznym określeniem *fratre episcopi Vilnensis* przebywał w otoczeniu monarchy w Wilnie. 22 lipca tego roku Aleksander Jagiellończyk obdarował go znaczną kwotą 50 florenów⁸⁸. Pietkiewicz nie notuje jednak Jurija vel Jurgi wśród dworzan litewskich Aleksandra, dostrzegając jedynie pod 1500 r. jakiegoś krawca Jurę, będącego dworzaniem najemnym monarchy⁸⁹.

Nazwy osobowe i lata młodości Bartosza

Należy poczynić pewną uwagę na temat nazw osobowych mojego bohatera. Otóż niekiedy nazywano go nie Bartoszem, lecz Bartłomiejem. Jako taki świadczył już na dokumencie Jana Zadory z 1487 r.⁹⁰, następnie zaś m.in. na dokumentach swojego brata Wojciecha z 21 lipca 1495⁹¹ oraz Aleksandra Jagiellończyka z 9 stycznia 1499 r.⁹² Mamy przy tym aż nadto dowodów wskazujących, że imion tych używał wymiennie. Jego znane pieczęcie odcisnięte w zielonym i czarnym wosku zawierające gotycki w kształcie napis otokowy w brzmieniu BARTHOLOMEI TABOROWICZ oraz prawdopodobnie BART[H]OL[O]M[EI] przywiesił na dokumentach rady panów z 9 września 1501 r.

⁸⁰ Tamże, s. 136, nr 123.

⁸¹ *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, opr. D. Antanavičius, R. Petrauskas, Vilnius 2007 (dalej: *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos...*, 2007), s. 4, przyp. 2.

⁸² *Lietuvos Metrika, knyga nr. 4...*, 2004, s. 136, nr 123.

⁸³ Zob. *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka...*, 2014.

⁸⁴ W rachunkach nadwornych Aleksandra Jagiellończyka występuje niekiedy „piechota kijowska”, która służyła do obrony wschodnich zamków województwa kijowskiego (R. Petrauskas, 2007, s. XLI).

⁸⁵ Zob. *Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego...*, 2002.

⁸⁶ Czyt. R. Petrauskas, 2013, s. 53–54.

⁸⁷ Tamże, s. 54.

⁸⁸ *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos...*, 2007, s. 4.

⁸⁹ K. Pietkiewicz, 2014, s. 311.

⁹⁰ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, 1939, s. 418, nr 358.

⁹¹ Tamże, s. 505, nr 432.

⁹² *Akta unji Polski z Litwą...*, 1932, s. 133, nr 78.

(choć nazwano go w nim Bartoszem)⁹³, oraz własnym z 25 kwietnia 1511 r. (gdzie w intyulacji także nazwał się Bartoszem)⁹⁴. Imię Bartłomieja było na tyle trwałe, że takim nazwany został jeszcze w dokumencie Zygmunta Starego z 6 maja 1528 r., którym monarcha potwierdzał testament żyjącej jeszcze wdowy po nim. W tym przypadku wyjaśnieniem może być jednak fakt, iż dokument, datowany w Wilnie, przygotowany został przez sekretarza królewskiego pochodzenia polskiego – Stanisława Tarłę⁹⁵. Tymczasem imię Bartłomieja było bardzo popularne w sąsiedniej Polsce, zapewne z uwagi na powszechność kultu św. Bartłomieja, rzadziej występowało tam natomiast imię Bartosza, będące spieszczeniem pierwszego⁹⁶. Właśnie Bartoszem nazwał z kolei Tabora Aleksander Jagiellończyk w dokumentach z 23 i 30 października 1501 r.⁹⁷ Także w przyszłości wdowa po nim nazywana była konsekwentnie Bartoszwą, stąd i ja nazywać go będę Bartoszem. Najwyraźniej sam także musiał częściej nazywać siebie w ten sposób. Ponadto ks. Fijałek podkreślał, że o ile bp Wojciech zawsze nazywany był Taborem, o tyle jego brata Bartosza konsekwentnie nazywano Taborowiczem, czasami także Taborewiczem⁹⁸. Bartosz faktycznie regularnie występował jako Taborowicz⁹⁹, jedynie w 1475 r. zapisany został jako Bartosz Tabor,

⁹³ Tamże, s. 132–133, nr 78.

⁹⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych, Dokumenty pergaminowe (dalej: AGAD, DP), sygn. 8413.

⁹⁵ AGAD, DP, sygn. 7543.

⁹⁶ H. Fros, F. Sowa, 1975, s. 125–126.

⁹⁷ *Akta unji Polski z Litwą...*, 1932, s. 147, nr 82 (23 X 1501), s. 148, nr 83 (30 X 1501).

⁹⁸ J. Fijałek, 1914, s. 124.

⁹⁹ Zob. m.in. *Akta unji Polski z Litwą...*, 1932, s. 120, nr 71; s. 132, nr 78 (napis otokowy na pieczęci z 1501).

a więc z takim patronimikiem, jaki konsekwentnie łączony był z Wojciechem, choć i ten występował okazjonalnie jako Taborowicz m.in. na dokumentach Aleksandra Jagiellończyka z 7 marca 1495¹⁰⁰ oraz bojara Mikołaja Petkowicza z 18 marca 1496 r.¹⁰¹

Nie wiemy gdzie i kiedy Bartosz urodził się. Zdaniem ks. Fijałka Wojciech (ur. ok. 1453) był dużo starszy od Bartosza¹⁰². Biskup pisał się z Mercza, za który ks. Fijałek uważał Mercz Mały, czyli późniejsze Turgiele nad Merczanką¹⁰³. Za tym miejscem urodzenia Wojciecha opowiada się także część badaczy litewskich¹⁰⁴. Skądinąd wiemy o położeniu ojcowizny Bartosza pod Merczem i nieodległymi Waryszkami¹⁰⁵. Co prawda ks. Przyałgowski i Józef Krzywicki uważali, że bp Wojciech urodził się w leżących o kilkanaście kilometrów od Mercza Małego Taboryszkach¹⁰⁶, jednak Antoniewicz, podobnie jak ks. Fijałek¹⁰⁷, uważa pochodzenie ten nazwy miejscowej za dyskusyjne i nie wiąże jej z rodziną Taborów.

Nic pewnego nie wiemy o wykształceniu Bartosza. Jego brat Wojciech na

¹⁰⁰ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, 1939, s. 490, nr 423.

¹⁰¹ Tamże, nr 438, s. 511.

¹⁰² J. Fijałek, 1914, s. 122.

¹⁰³ Tamże, s. 122–124. Józef Krzywicki i Sławomir Brzozecki uważali, że Tabor urodził się w leżących o kilkanaście kilometrów od Mercza Małego Taboryszkach (J. Krzywicki, 1892, s. 138) lub w samym Merczu (S. Brzozecki, 2013, s. 431), co Fijałek zdecydowanie odrzucał (J. Fijałek, 1914, s. 125).

¹⁰⁴ *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, 2009, s. 27.

¹⁰⁵ Российский государственный архив древних актов (dalej: RGADA), F. 389-222, k. 180, nr 221; *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 15 (1528–1538). Užrašymų knyga 15*, opr. A. Dubonis, Vilnius 2002 (dalej: *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 15...*, 2002), nr 6, s. 53.

¹⁰⁶ W. Przyałgowski, 1860, s. 69.

¹⁰⁷ J. Fijałek, 1914, s. 125.

pewno od 1468 r. zapisany był na Akademii Krakowskiej (jako Wojciech Tabor z Mercza)¹⁰⁸, co jak uważa wielu miało w przyszłości przynieść wymierne korzyści dyplomacji litewskiej. Wykształcony w polskiej stolicy W. Tabor miał być za panowania Aleksandra Jagiellończyka na Litwie dobrze rozpoznawany w Koronie i sam dobrze znać elity koronne¹⁰⁹. Podczas II rektoratu Stanisława z Szadka w 1474 r., gdy Wojciech ukończył już studia ze stopniem magistra sztuk wyzwolonych¹¹⁰, na Akademii immatrykulowany został „Bartłomiej Herman z Mercza”, o którym jednak nic więcej nie wiadomo¹¹¹. W tym okresie na Akademii Krakowskiej notujemy niejednego studenta z okolic Oszmiany, Ejszyszek i Mercza¹¹². Ks. Fijałek uważał wspomnianego Bartłomieja za syna bliżej nieznanego Hermana z Mercza i brata Dawida Hermana z Mercza, zapisanego na Akademii jeszcze w 1469 r.¹¹³ Niemniej zarówno on, jak i Rapolas Krasauskas uważali, że Bartosz studiował w Krakowie w 1475 r.¹¹⁴, gdy Wojciech ponownie tam

studiował, tym razem prawo kanoniczne¹¹⁵ (rzekomo aż do 1477 r.)¹¹⁶. Stąd wniosek, że najpóźniej wówczas Wojciech lub jego ojciec zaczęli myśleć o karierze duchownej tego pierwszego i być może jednocześnie o świeckiej Bartosza, choć nie jest to pewne, gdyż wykształcenie teologiczne nie było konieczne nawet do objęcia wyższych godności kościelnych¹¹⁷. Trudno orzec, czy wpływ na krakowską peregrynację braci Taborów mógł mieć fakt, iż zmarły w 1471 r. lub niebawem marszałek gospodarski Mikołaj Niemirowicz, brat teścia Bartosza Taborowicza, już w 1412 r. także był zapisany na Akademii Krakowskiej¹¹⁸. Wiemy również, że tuż przed 23 maja 1475 r. Bartosz przybył do Krakowa wracając z jakiejś wyprawy wojennej, na którą zakupił od przebywającego poprzednio w polskiej stolicy bojara litewskiego Sieńki Horyńskiego konia za 25 grzywien, poręczonych przez jego brata Wojciecha, być może utrzymującego jakieś bliższe kontakty ze sprzedającym¹¹⁹. Jeżeli więc Bartosz powrócił z wyprawy najpóźniej na wiosnę 1475 r., następnie zaś studiował, nie można wykluczyć, że ową wojną była wojna Kazimierza Jagiellończyka i jego syna Władysława króla Czech o tron węg-

¹⁰⁸ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. I (1400–1489), opr. A. Chmiel, Ż. Pauli, B. Ulanowski, K. Lewicki, Kraków 1887, s. 191; *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. I, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, Kraków 2004 (dalej: *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, 2004), nr 68e/068, s. 328.

¹⁰⁹ A. Urmiński, 2015, s. 54.

¹¹⁰ J. Fijałek, 1914, s. 121.

¹¹¹ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, 2004, nr 68e/068, s. 328; nr 74e/144, s. 370. Identyfikacja ta jest hipotetyczna. Opiera się na obecności imienia „Bartłomieja”, tożsamości miejsca pochodzenia „Bartłomieja Hermana” ze wskazanym w albumie miejscem pochodzenia Wojciecha Tabora, oraz fakcie obecności Bartłomieja brata Wojciecha w Krakowie na pewno wiosną 1475 r. (por. J. Fijałek, 1914, s. 122).

¹¹² Tamże, s. 133–134, 147.

¹¹³ Tamże, s. 134, przyp. 1.

¹¹⁴ Tamże, s. 122; R. Krasauskas, 1964, s. 268; tenże, 1976, s. 355.

¹¹⁵ S. Brzozecki, 2013, s. 431; por. J. Fijałek, 1914, s. 125–126.

¹¹⁶ S.C. Rowell, 2012, s. 300, przyp. 10.

¹¹⁷ Tak było chociażby w przypadku Mikołaja z Gorzkowa, biskupa wileńskiego z lat 1408–1414, który był doktorem dekretów i magistrem sztuk wyzwolonych, nie posiadał zaś wykształcenia z zakresu teologii (M. Antoniewicz, 2001, s. 56–57). Z kolei w I połowie XVIII w. Adam Ignacy Naramowski podnosił brak wykształcenia u Jana Łosowicza, biskupa wileńskiego z lat 1468–1481 (tamże, s. 49).

¹¹⁸ L. Korczak, 1998, s. 93, nr 37; P. Пятраускас, 2014, s. 282.

¹¹⁹ J. Fijałek, 1914, s. 122, przyp. 2.

gierski z Maciejem Korwinem (październik 1471–luty 1474) lub o węgierski wówczas Śląsk (wrzesień–grudzień 1474)¹²⁰. Wiemy skądinąd, że w drugiej z tych kampanii uczestniczyło 8000 konnych z Litwy pod wodzą marszałka dworskiego Iwaszki Chodkiewicza, którzy ponieśli poważną klęskę¹²¹. Jak zauważył Grzegorz Błaszczyk uczestniczący w tej wyprawie Litwini służyli także w chorągwi „większej” dowodzonej przez podskarbiego koronnego Pawła Jasińskiego. Byli to jednak wyłącznie ochotnicy oraz dworzanie gospodarscy ze swoimi pocztami. Co ciekawe jeden z litewskich uczestników kampanii Aleksander Holszański pożyczył na nią 3 konie, zaś Iwaszko Chodkiewicz kupił w Krakowie 2 zbroje¹²². Szykowali się zatem na wojnę śląską podobnie jak Bartosz Taborowicz, co uprawdopodobnia jego udział w niej. Syn pierwszego z nich – Janusz Aleksandrowicz, był zresztą w 1505 r. świadkiem wydania przez króla przywileju dla Bartosza¹²³. Co ciekawe S. J. Starykoń-Kasprzycki i Michał Dmowski oraz J. Ciechanowicz solidarnie odnotowali obecność rodziny Taborowiczów na Śląsku. W 1479 r. jako dłużnik bpa wrocławskiego Rudolfa poświadczony został bowiem niejaki Wojciech *Thabor* proboszcz w Piskorzowie, nie był on chyba jednak tożsamy z Wojciechem Taborem bratem Bartosza¹²⁴.

¹²⁰ H. Łowmiański, 1999, s. 284–286.

¹²¹ L. Korczak, 2015, s. 44–45.

¹²² G. Błaszczyk, 2007, s. 883–884.

¹²³ AGAD, Kopia Warszawska Metryki Litewskiej (dalej: KWML), ks. 191B, s. 4.

¹²⁴ C. Grünhagen, 1870, s. 150.

Działalność publiczna

Bartosza Taborowicza pierwszy raz odnotowałem w otoczeniu możnowładców litewskich dopiero 8 lipca 1487 r. w Oszmianie, gdzie odbywał się zjazd rady wielkoksiążęcej¹²⁵. Nie był jednak członkiem tego *consilium*, lecz świadczył o dokonaniu tego dnia zapisie pewnej wsi przez Jana Zadorę z Barowiec na rzecz jego bratanków¹²⁶. Następnie wystąpił w gronie marszałków gospodarskich, wraz z bratem przyrodnim Jurijem, w rejestrze odpraw wypłaconych ze skarbu wielkoksiążęcego w Wilnie 17 marca 1488 r. Bartoszo wi wypłacono wówczas 10 kop groszy z karczem wasiliszskich oraz 5 kop z myta kowieńskiego. Pietkiewicz nie uważa ich jednak za ówczesnych marszałków, a zalicza raczej do grona zwykłych dworzan gospodarskich¹²⁷. Nie jest to co prawda zgodne z treścią rejestru, wydaje się jednak, że Bartosz i Jurij faktycznie nie byli jeszcze wówczas marszałkami, skoro do grona marszałków zaliczono w nim aż kilkudziesięciu różnych kniaziów, panów i bojarów. Można byłoby uznać, iż Bartosz jako dworzanin gospodarski stale towarzyszył monarsze w jego podróżach, co wyjaśniałoby jego obecność w Oszmianie w 1487 r., gdyby nie to, iż Kazimierz Jagiellończyk w tamtejszym zjeździe nie uczestniczył, przebywając wówczas w Krakowie¹²⁸. Być może zatem Bartosz przybył do Oszmiany z własnej inicjatywy, gdyż tamtejszym plebanem mógł już być po-

¹²⁵ L. Korczak, 1998, s. 106, nr 45.

¹²⁶ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, 1939, s. 418, nr 358.

¹²⁷ K. Pietkiewicz, 2014, s. 294.

¹²⁸ *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka...*, 2014, s. 330–333.

świadczony tam jako taki w 1489 r. jego brat Wojciech¹²⁹. Bartosz towarzyszył natomiast gospodarowi prawdopodobnie podczas jego kilkumiesięcznego pobytu w Krakowie w 1489 r.¹³⁰, gdzie 6 czerwca otrzymał wraz z wieloma innymi kniaziami, panami i bojarami, będącymi zapewne dworzanami gospodarskimi, 8 kop groszy z myta brzeskiego¹³¹. Gdy przed 1489 r. zmarła jego matka wraz z bratem Wojciechem zajął należące do niej dobra nad Wersoką (Werseką) w dorzeczu Niemna. Poprzednio należały one do ich nieznanego z imienia i pochodzenia ojczyma. Po jego śmierci brat przyrodni Bartosza Jurij przekazał 1/3 swojej ojcowizny (wspomniane dobra nad Wersoką) ich matce w dożywocie, jako oprawę wdowią. Być może zatem nie została ona poprzednio odpowiednio zabezpieczona przez męża na wypadek jego śmierci. Zajęcie tych dóbr przez Bartosza i Wojciecha Jurij zaskarżył przed Kazimierzem Jagiellończykiem, który 23 marca 1489 r. w Krakowie nakazał im zwrócić bezprawnie dzierzony majątek¹³². Zgodnie z brzmieniem I Statutu Litewskiego z 1529 r., który w części oddawał dawny zwyczaj prawny, to co matce darował Jurij musiało do niego wrócić, nawet gdyby ta próbowała zapisać to innym swoim synom, o czym zresztą nic nie wiemy¹³³.

Dnia 14 lipca 1494 r.¹³⁴ (a nie 25 lipca 1494 r. jak uważa Pietkiewicz¹³⁵) Bartosz pierwszy raz wystąpił jako marszałek wielkiego księcia, a także jako namiestnik mejszagolski i dubiński, i jako taki występował co najmniej do lutego 1505 r. Nigdy jednak nie był marszałkiem nadwornym za jakiego uznaje go Antoniewicz¹³⁶. Uwagę zwraca data pierwszego wystąpienia Bartosza jako marszałka gospodarskiego. Otóż przed 1494 r. urzędowało wielu marszałków dwornych, obok których funkcjonowali także liczni marszałkowie zwani gospodarskimi. Po tym roku utrzymali się oni jedynie jako urzędnicy o kompetencjach honorowych¹³⁷. Aleksander Jagiellończyk przeprowadził bowiem w 1494 r. reformę urzędów na Litwie, ustanawiając nową kategorię marszałka – nadwornego. Była to pierwsza oznaka wyłonienia się z grupy licznych marszałków gospodarskich urzędnika o wyższej od nich randze, ale wykonującego swoje obowiązki na wielkoksiążęcym dworze¹³⁸. Odtąd marszałkowie gospodarscy utracili znaczną część swoich kompetencji i prawdopodobnie przeszli pod „nadzór” marszałka nadwornego, zaś jednym z pierwszym marszałków gospodarskich powołanych w „nowej formule” mógł być Bartosz Taborowicz. Antoniewicz uważa, że marszałkostwo to zawdzięczał wstawiennictwu brata Woj-

¹²⁹ *Lietuvos Metrika, knyga nr. 4...*, 2004, s. 136, nr 123; Taborowicz, [w:] SSNO, 1977, s. 415.

¹³⁰ *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka...*, 2014, s. 344–348.

¹³¹ *Lietuvos Metrika, knyga nr. 4...*, 2004, s. 82, nr 23.3.

¹³² Tamże, s. 136, nr 123.

¹³³ Por. *Pirmasis Lietuvos Statutas*, opr. pod kier. S. Lazutki, I. Valikonytė, E. Gudavičiūsa, Vilnius 1991 (dalej: *Pirmasis Lietuvos Statutas*, 1991), s. 125.

¹³⁴ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6 (1494–1506). Užrašymų knyga 6*, wyd. A. Baliulis, Vilnius 2007 (dalej: *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6...*, 2007), s. 112, nr 114; por. *Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku...*, 1994, nr 531, s. 86.

¹³⁵ K. Pietkiewicz, 2014, s. 279.

¹³⁶ M. Antoniewicz, 2001, s. 62.

¹³⁷ J. Wolff, 1885, s. 166, 172.

¹³⁸ L. Korczak, 1995, s. 375.

ciecha¹³⁹. Podobnie prawdopodobna jest protekcja Wojciecha służąca powierzeniu Bartoszowi namiestnictwa w Mejszagołe i Dubinkach¹⁴⁰. We włości mejszagołskiej leżały bowiem należące do biskupa wileńskiego Łabonary¹⁴¹ (miejsce śmierci Wojciecha)¹⁴². Bliskość Mejszagoły względem Wilna mogła także wpływać na utrzymywanie regularnych i częstych kontaktów między Bartoszem a Wojciechem oraz pozostawanie Bartosza jako marszałka hospodarskiego w stałej dyspozycji monarchy, z możliwością szybkiego skierowania go do różnych zadań oraz przybycia do Wilna, zwłaszcza, że monarcha bardzo często przebywał w litewskiej stolicy, także po objęciu tronu polskiego¹⁴³. Dość stwierdzić, że między 1492 a 1501 r. wielki książę tylko raz opuścił Litwę¹⁴⁴. Nie dziwi zatem, że 6 kwietnia 1499 r. Bartosz obecny był wraz z Wojciechem w litewskiej stolicy przy wydaniu przez władcę wyroku w sprawie władzy smoleńskiego Józefa¹⁴⁵, zaś 3 czerwca 1500 r. Bartosz przebywał w Wilnie przy potwierdzeniu przez Aleksandra Jagiellończyka na prośbę Wojciecha Tabora i kapituły wileńskiej wszystkich jej dóbr nadanych przez poprzednich wielkich książąt¹⁴⁶. Mimo tego Bartosz nie należał do grona tych panów litewskich, którzy szczególnie często świadkowali na dokumentach wielkiego

księcia oraz biskupa wileńskiego datowanych w Wilnie lub w jego pobliżu. Należał jednak do szerokiego grona członków rady wielkoksiążęcej. Uczestniczył w najważniejszych ówczesnych wydarzeniach politycznych, nie odgrywając w nich jednak pierwszoplanowej roli. Dnia 9 stycznia 1499 r. towarzyszył wielkiemu księciu w Grodnie podczas przygotowań do podjęcia negocjacji unijnych z Polską¹⁴⁷. 21 czerwca 1501 r. uczestniczył w zawarciu sojuszu litewsko-inflanckiego skierowanego przeciw Moskwie¹⁴⁸. Natomiast we wrześniu i październiku 1501 r. towarzyszył Aleksandrowi Jagiellończykowi w Bielsku i Mielniku na pograniczu polskim, gdzie uczestniczył w pracach rady wielkoksiążęcej nad zawarciem nowej unii z Polską, tzw. piotrkowsko-mielnickiej¹⁴⁹. Zdaniem Algirdasa Baliulisa w 1503 r., wysłany został przez monarchę litewskiego do Wilna, celem odprowadzenia wraz z szeregiem drugorzędnych namiestników i ciwunów więzionego tam byłego chana Złotej Ordy Szach-Achmata na Święta Bożego Narodzenia tr. do Grodna, a następnie do Mielnika, gdzie ten miał oczekiwać na przyjazd Aleksandra chcącego się z nim spotkać 6 stycznia kolejnego roku, do czego mogło dojść, gdyż Aleksander faktycznie przebywał w Mielniku w święto Trzech Króli 1504 r.¹⁵⁰

Dnia 18 listopada 1500 r. Aleksander Jagiellończyk potwierdził Bartoszowi

¹³⁹ M. Antoniewicz, 2001, s. 62.

¹⁴⁰ Z. Wojtkowiak, 1979, s. 149, przyp. 23; s. 150, przyp. 34.

¹⁴¹ Tenże, 2005, s. 68.

¹⁴² J. Fijałek, 1914, s. 126.

¹⁴³ R. Petrauskas, 2007, s. XXIII.

¹⁴⁴ R. Petrauskas, 2015, s. 201.

¹⁴⁵ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6...*, 2007, s. 196, nr 298.

¹⁴⁶ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, 1939, s. 551–553, nr 469.

¹⁴⁷ *Akta unji Polski z Litwą...*, 1932, s. 120, nr 71.

¹⁴⁸ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 5 (1427–1506). Užrašymų knyga 5*, opr. E. Banionis, Vilnius 1993, s. 241, nr 126.

¹⁴⁹ *Akta unji Polski z Litwą...*, 1932, s. 132, nr 78; s. 147, nr 82.

¹⁵⁰ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6...*, 2007, s. 97–98, nr 78.

uczynione poprzednio na jego rzecz nadanie dworu gospodarskiego Surwiliszki nad Niewiążą koło Kiejdan wraz z ludźmi i całym podległym mu majątkiem¹⁵¹. Zdaniem Grzegorza Błaszczyka Surwiliszki były niewielką włością, która obejmowała sioła leżące zarówno po żmudzkiej, jak i upickiej stronie Niewiąży, przy czym same Surwiliszki znajdowały się za jej żmudzkim brzegiem¹⁵². W XVI–XVII w. była to jednak zaledwie jedna z dwóch włości diecezji żmudzkiej, która nie leżała w całości na terytorium starostwa żmudzkiego¹⁵³. Nie wiemy kiedy doszło do tego pierwotnego nadania. Gospodar zaznaczył jedynie, że poprzednio dwór surwiliszki posiadał, z prawem dziedziczenia po nim, Stańko (Stanisław) Sudywojewicz¹⁵⁴. Ten marszałek ziemski litewski i wojewoda trocki był jednym z najwyższych dostojników w Wielkim Księstwie okresu panowania Kazimierza Jagiellończyka¹⁵⁵, co karze przypuszczać, że dochody i znaczenie polityczne dworu w Surwiliszkach mogło być znaczne, o ile nie podniósł go dopiero sam Sudywojewicz. Zmarł on bezdzietnie, zdaniem Petrauskasa nie później jak we wrześniu 1481 r. w związku z czym jego dobra przeszły po części na bratanicę Hannę Wiaziewiczównę, a po części hospodara. Tłumaczyłoby w jakich okolicznościach Surwiliszki powróciły do

władcy zanim ten nadał je ponownie, tym razem Bartoszowi¹⁵⁶. Zdaniem Pietkiewicza przywilej na Surwiliszki był jedynym nadaniem ziemskim dla Bartosza jakie znamy, nie licząc Zblan przyznanych mu w 1505 r. jako rekompensatę za odebrane poprzednio Surwiliszki (o czym szerzej dalej)¹⁵⁷. Wiemy jednak, że między 1502 a 1505 r. Bartosz procesował się z bojarem Maćkiem Kuncewiczem (Kuncowiczem) o dwór w Wilnie, srebra, swoją ojcowiznę w Mereczu i Waryszkach oraz Surwiliszki (nie wiadomo z jakiej przyczyny), które zdołał jednak utrzymać przy sobie¹⁵⁸. Zawdzięczał to pozytywnemu dla siebie wyrokowi sądu polubownego¹⁵⁹. Zdaniem Adama Bonieckiego o Surwiliszki toczył się spór nawet między Bartoszem a bp. Wojciechem¹⁶⁰. Nic o tym jednak nie wiemy, choć daje temu wiarę Antoniewicz. Skądinąd wiemy, że bp Wojciech likwidował w okresie swojego pontyfikatu w Wilnie relikty pogaństwa właśnie nad Niewiążą wznosząc tam jakiś kościół¹⁶¹. Mógł mieć też coś wspólnego z nadaniem przez Aleksandra Jagiellończyka Surwiliszek Bartoszowi. Z 1528 r. pochodzi bowiem wiadomość o liście sądowym starosty drohickiego Jana Steczki pochodzącym prawdopodobnie z lat między 1502 a 1505 r., według którego to Hanna miała otrzymać Surwiliszki. Inicjatorem darowizny miał

¹⁵¹ Nie mylić z Surwiliszkami w powiecie oszmiańskim, których dotyczy znajdująca się w Moskwie teczka opisana jako zawierająca dokumenty procesowe o Surwiliszki z lat 1531–1657 (RGADA, F. 1603-4-3094).

¹⁵² G. Błaszczyk, 1992, s. 27, 30.

¹⁵³ Tamże, s. 29.

¹⁵⁴ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6...*, 2007, s. 228, nr 353.

¹⁵⁵ Por. L. Korczak, 1998, s. 100, nr 54.

¹⁵⁶ Por. P. Пятраускас, 2014, s. 303–304.

¹⁵⁷ K. Pietkiewicz, 2014, s. 102.

¹⁵⁸ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 15...*, 2002, s. 54, nr 6.

¹⁵⁹ RGADA, F. 389-222, s. 180, nr 221.

¹⁶⁰ A. Boniecki, 1887, s. 348.

¹⁶¹ T. Krahel, 1987–1988, s. 55. Jeśli wierzyć badaniem Grzegorza Błaszczyka to po żmudzkiej stronie Niewiary mogły być to tylko Jaswojnie, Sałaty lub leżący najbliżej Surwiliszek Krakinów (zob. G. Błaszczyk, 1992, mapa).

być rzekomo sam biskup, a przyczyną uzyskanie przez Bartosza nieokreślonego namiestnictwa, pod którym kryć musiały się Mejszagola i Dubinki, co oznacza, że nadanie to miało miejsce jeszcze w 1494 r. lub niedługo później. Wezwana w 1528 r. do złożenia dowodu na to w postaci dokumentu bpa Wojciecha wdowa po Bartoszu nie była w stanie tego uczynić¹⁶², gdyż prawdopodobnie nadanie to nastąpiło w rzeczywistości nie tylko na jej rzecz, skoro potwierdzając przywilej na Surwiliszki w listopadzie 1500 r. Aleksander Jagiellończyk zaznaczył, iż nadał je zarówno „jemu [Bartoszowi – D.Sz.] i jego żonie”. Świadkiem tego był m.in. bp Wojciech¹⁶³. Co ciekawe wspomniany Steczko związał się ok. 1517–1518 r. z Niemirowiczami, obejmując za żonę siostrę stryjeczną Hannę Zofię¹⁶⁴, zaś jeszcze w 1505 r. świadcował na przywileju wydanym przez Aleksandra Jagiellończyka Bartoszowi¹⁶⁵. W dokumencie odbierającym Bartoszowi Surwiliszki z 14 marca 1505 r. monarcha wspominał potwierdził jednak, że nadał mu je z inicjatywy Wojciecha.

Odebranie Bartoszowi Surwiliszek w 1505 r. stanowiło konsekwencję włączenia się bpa Wojciecha w poważny konflikt między panami rady wielkksiążęcej a wielkim księciem, jaki wywiązał się w końcu 1504 r. na Litwie. Nic nie przema-

wia natomiast za przypuszczeniem, że w konflikcie tym Bartosz uczestniczył osobiście, skoro we wrześniu 1505 r. król wprost stwierdził, iż Bartosz poniósł konsekwencje konfliktu między monarchą a bp. Wojciechem, nie wspominając o ewentualnym udziale w nim samego Bartosza¹⁶⁶. Grupa najmożniejszych panów z bp. Wojciechem, marszałkiem ziemskim Janem Juriewiczem Zabrzezińskim, hetmanem Stanisławem Kiską i starostą żmudzkiem Stanisławem Kieżgajłą na czele, rywalizowała wówczas z marszałkiem nadwornym Michałem Glińskim i jego stronnikami. Przyczyną tej rywalizacji była walka o wpływy na dworze, pierwszeństwo w radzie oraz zatwierdzenie bądź nie przez całą radę wielkksiążęcą zawartej w 1501 r. unii z Polską¹⁶⁷. Bartosz należał wówczas do grona tych panów, którzy unii nie zatwierdzili, a jedynie obiecali, że zrobią to w przyszłości¹⁶⁸, nigdy jednak się z tego nie wywiązując. Pierwszą konsekwencją tych sporów miało być powierzenie namiestnictwa lidzkiego przez Aleksandra Jagiellończyka z inicjatywy Glińskiego jego szwagrowi Andrzejowi Drożdzy, przy czym Lidę odebrano jednocześnie marszałkowi gospodarskiemu Jerzemu Iwanowiczowi Ilinczowi, prywatnie przybranemu synowi Bartosza¹⁶⁹. Wywołało to gwałtowne protesty ze strony

¹⁶² *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 15...*, 2002, s. 54, nr 6.

¹⁶³ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6...*, 2007, s. 228, nr 353.

¹⁶⁴ T. Jaszczolt, 2015, s. 236. Z Niemirowiczami mógł mieć coś wspólnego już dużo wcześniej, skoro najpóźniej w 1501 r. został starostą drohickim, którym 20 lat wcześniej był kuzyn Zofii Jerzy Niemirowicz (tamże, s. 205; *Urządnicy podlascy XIV–XVIII wieku...*, 1994, s. 90–91).

¹⁶⁵ AGAD, KWML, ks. 191B, s. 4.

¹⁶⁶ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, 1939, nr 591, s. 702–704.

¹⁶⁷ Por. L. Kolankowski, 1991, s. 128–131.

¹⁶⁸ *Akta unji Polski z Litwą...*, 1932, nr 78, s. 131–134.

¹⁶⁹ M. Kromer, „*Mowa na pogrzebie Zygmunta I' oraz „O pochodzeniu i o dziejach Polaków” księgi XXIX i XXX*”, opr. J. Starnawski, Olsztyn 1982, s. 84; por. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, 2004, s. 83.

niektórych panów litewskich, głównie zaś bpa Wojciecha i Zabrzezińskiego, których monarcha ukarał za to m.in. odsunięciem od udziału w obradach rady wielkksiężęcej¹⁷⁰. Dnia 14 marca 1505 r. Aleksander Jagiellończyk odebrał Bartoszowi Surwiliszki i nadał je bp. żmudzkiemu Marciniowi Linfari, uważanemu za politycznego przeciwnika biskupa wileńskiego¹⁷¹. Później tłumaczył, iż nadanie dla Marcina uczynił na wyraźne żądanie panów rady litewskiej, przy czym z jego dokumentu dla Bartosza z 26 września 1505 r. wynika, że stosowny przywilej na Surwiliszki wystawił Marciniowi między 14 marca a 26 września 1505 r.¹⁷² Król tłumaczył, iż odebrał wszystkie poprzednio nadane dobra prywatne zarówno Wojciechowi, jak i Bartoszowi, z powodu przewiny pierwszego z nich i chcąc zapobiec na przyszłość wszelkiej rebelii poddanych przeciw sobie¹⁷³. Z. Wojtkowiak uważa ponadto, że zatarg biskupa wileńskiego z monarchą spowodował utratę przez Bartosza namiestnictw w Dubinkach i Mejszagole¹⁷⁴. Musiałoby to nastąpić zapewne między lutym 1505, gdy posiadał je jeszcze, a 17 marcem 1505 r., gdy zakończył się sejm litewski w Brześciu¹⁷⁵, podczas którego doszło do pociągnięcia do odpowiedzialności

niepokornych wobec wielkiego księcia panów. Nie jest to wykluczone, skoro już w listopadzie tr. namiestnikiem mejszagolskim był Jerzy Mikołajewicz Radziwiłł¹⁷⁶. Z czasem panujący, przynajmniej częściowo, przywrócił ukaranych poprzednio do łask. Być może nie bez racji Józef Ignacy Kraszewski uznał skierowaną do Aleksandra Jagiellończyka mowę bpa Wojciecha wygłoszoną podczas sejmu w Radomiu w 1505 r. w tej sprawie za „wymawianie się królowi za brata swego” [Bartosza – D.Sz.]¹⁷⁷. Niebawem W. Tabor przywrócony został do udziału w obradach rady monarszej, zaś 26 września 1505 r. w Krakowie (Algirdas Baliulis błędnie datuje to na 1504 r.¹⁷⁸) Aleksander Jagiellończyk nadał prawem dziedzicznym i z możliwością zbycia lub zamiany Bartoszowi i jego żonie włość gospodarską Zblany (Izblany) niedaleko Nowogródka (co mogło mieć związek z pochodzeniem Bartoszowej Taborowiczowej spod Nowogródka), wraz z ludnością służebną i całością przysługujących dotychczas gospodarowi danin pieniężnych i w naturze, tłumacząc to wierną służbą Bartosza na rzecz władcy litewskiego¹⁷⁹. Z nadania tego wyłączono prawdopodobnie jednak resztę dzierżawy bielickiej, której część od pewnego czasu stanowiła włość zblańska¹⁸⁰, oraz pole dworu zblańskiego Starynki, które jeszcze w 1498 r. Aleksander Jagiellończyk nadał za zasługi z prawem dziedzicznym pisarzowi kancelarii litewskiej Ihnatowi Mi-

¹⁷⁰ K. Pietkiewicz, 2014, s. 120.

¹⁷¹ Por. AGAD, DP, sygn. 8413.

¹⁷² AGAD, KWML, ks. 191B, s. 3; *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6...*, 2007, s. 57, nr 6.

¹⁷³ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, 1939, nr 591, s. 702–704.

¹⁷⁴ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, t. I, nr 14, s. 55; nr 82, s. 66.

¹⁷⁵ K. Pietkiewicz, 1995, s. 119. Król ostatni raz wzmiankowany był w Metryce Koronnej jako uczestnik sejmu 16 marca 1505 r. (*Matricularum Regni Poloniae summaria*, t. III (1501–1506), Warszawa 1908, opr. T. Wierzbowski, nr 2006, s. 131).

¹⁷⁶ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, 2004, s. 66, nr 83.

¹⁷⁷ J.I. Kraszewski, 1840, s. 184.

¹⁷⁸ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6...*, 2007, s. 57, nr 6.

¹⁷⁹ Tamże.

¹⁸⁰ Zob. AGAD, DP, nr 7426.

kityniczowi¹⁸¹. Z listu Hanny Bartoszewej Taborowej do Jerzego Ilinicza z 1513 r. dowiadujemy się w jakiej wysokości pożytki od mieszkańców włości zblańskiej pobierali Taborowie. Oprócz tych, które Hanna przekazała wówczas Iliniczowi (napiszę o nich dalej), należna była im jeszcze odrębna coroczna danina 6 naczyn miodu wnoszona dożywotnio przez niejakiego pana Andrzeja¹⁸². Zakres immunitetu, jaki Bartosz otrzymał na Zblanach miał według władcy odpowiadać zakresowi immunitetu na Surwiliszkach, stąd być może zapewnienie monarchy podane w przywileju na Zblany, że nie narusza nim przywileju na Surwiliszki. Monarsze chodziło zapewne o zadość uczynienie Bartoszewi w podobnym wymiarze, w jakim poprzednio poniósł on stratę. Z kolei z przywileju hospodara na Surwiliszki z 1500 r. dowiadujemy się jedynie ogólnie, że Taborom przysługiwały pożytki z barci, rzek, sianokosów, upraw, danin i innych, które miały z kolei odpowiadać pożytkom jakie z tego dworu czerpał poprzednio marszałek Sudywojewicz¹⁸³. W 1505 r. hospodar nie chciał zapewne ponownie nadawać Bartoszewi Surwiliszek, gdyż musiałyby je wcześniej odebrać bp. Marcinowi, któremu dopiero co je przekazał. Surwiliszki przynajmniej do połowy XVII w. wchodziły w skład dóbr stołowych biskupów żmudzkich¹⁸⁴.

Zdaniem Lulewicza i Pietkiewicza Bartosz zmarł jeszcze w końcu 1505 r.¹⁸⁵

¹⁸¹ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6...*, 2007, s. 303, nr 516; K. Pietkiewicz, 2014, s. 29.

¹⁸² AGAD, Archiwum Warszawskie Radziwiłłów (dalej: AR), dz. XXIII, teka 47, plik 22, s. 3–4.

¹⁸³ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6...*, 2007, s. 228, nr 353.

¹⁸⁴ Por. G. Błaszczyk, 1992, s. 27.

¹⁸⁵ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, 2004, s. 55, nr 14.

Miejsce jego pochówku i wizerunek pozostają nieznane. Zdaniem Aleksija Szałandy data 1505 r. jest jednak błędna, zaś Bartosz zmarł faktycznie przed 28 lipca 1513 r., gdy w jednym z dokumentów wdowa po nim określiła go mianem „nieboszczyk”. Żył miał jeszcze 25 kwietnia 1511 r., gdyż z tego dnia pochodzi jego dokument wydany dla Jerzego Ilinicza datowany 25 kwietnia indykcji 14¹⁸⁶. Faktycznie pod tą datą kryje się rok 1511¹⁸⁷. Przedmiotem dokumentu z 1511 r. była adopcja przez Bartosza i jego żonę Jerzego Ilinicza oraz obietnica darowania mu Zblan. Nie wyjaśnia to jednak powodów dla których wzmiankowany poprzednio wielokrotnie i regularnie Bartosz, przestał być nagle aktywny publicznie w latach 1505–1511. Także Szałanda nie wyjaśnił co mogłoby spowodować taką sytuację. Pozycję polityczną Bartosza mogłyby osłabić, wpływając na jego mniejsze zaangażowanie publiczne, nie tylko sytuacja wytworzona w radzie hospodarskiej w 1505 r., ale także śmierć bpa Wojciecha Tabora w początku 1507 r. i zmiana rządów wielkksiążęcych na Litwie. Skądinąd znamy list Zygmunta Starego z 1516 r. w którym nie dojdzie do skutku rozgraniczenia litewsko-polskiego z 1515 r. tłumaczył śmiercią w ciągu kilku poprzednich lat aż kilku panów rady wielkksiążęcej¹⁸⁸, co oznacza, że akcja ta była planowana przynajmniej od kilku lat. Nie wiemy jednak, czy miał na myśli także Bartosza, który musiałyby być wówczas

¹⁸⁶ A.I. Шаланда, 2015, s. 149; zob. AGAD, DP, sygn. 8413.

¹⁸⁷ Zob. *Chronologia polska*, 1957, s. 299; por. *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 8 (1499–1514)*, przyg. do druku A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius, Vilnius 1995, s. 425–451, nr 576–614.

¹⁸⁸ AGAD, KWML, ks. 195, s. 219.

najwyraźniej przewidywany jako jeden z komisarzy granicznych. Wydaje się przy tym, że tą niedoszłą komisją była komisja dla rozgraniczenia Mazowsza z ziemią drohicką. Na ustalony rok nie stawili się Litwini, przybyli zaś Mazowszanie lub Polacy¹⁸⁹. Opóźnienie w wyznaczeniu nowego terminu mogło wynikać z faktu, że monarcha wyjechał na Litwę na wojnę moskiewską w 1514 r. i może z tego powodu nie miał czasu, lub co bardziej prawdopodobne nie wiedział jeszcze których panów wyznaczyć na nowych komisarzy w miejsce zmarłych, nie wiedział którzy ocaleją z kampanii, czy jak długo ona potrwa. Pierwotne wyznaczenie do komisji Taborowicza byłoby może elementem nowej polityki wielkiego księcia Zygmunta Starego mającej na celu rotację elity litewskiej i odsunięcie od dworu wileńskiego niektórych panów obecnych na nim w latach panowania jego brata Aleksandra.

Marszałkowa Hanna Bartoszowa Taborowa i los majątku Bartosza

Wdową po Bartoszu, zwaną najczęściej Bartoszową Taborowiczową (rzadziej Zblańską), była Hanna (Anna) z Niemirowiczów h. Jastrzębiec, córka namiestnika brańskiego i bielskiego Fedora Niemirowicza i nieznaney z imienia i pochodzenia matki¹⁹⁰. Była ona siostrą rodzoną Andruszki klucznika łuckiego z 1486 r.¹⁹¹ oraz stryjeczną siostrą Jakuba Janowicza Niemirowicza zw. Szczyt, w 1483 r. marszałka gospodarskiego, chyba najbardziej znanego wówczas Niemirowicza¹⁹².

Znana jest mi zaledwie jedna jej pieczęć, okrągła, ze słabo czytelnym napisem otokowym, ale widoczną tarczą heraldyczną, odcisnięta przez papier na liście Hanny do Jerzego Ilinicza z 1513 r.¹⁹³ Jak zauważył Tomasz Jaszczółt Hanna pochodziła z rodziny, która jeszcze w XV w. należała do elity możnowładczej Wielkiego Księstwa Litewskiego, jednak w końcu tego stulecia zaczęła już wyraźnie tracić na znaczeniu¹⁹⁴. Nie wiemy, kiedy doszło do zawarcia małżeństwa, być może jednak przed 1489 r. co tłumaczyłoby, dlaczego w tym roku pisarz wielkksiążęcy zaliczył Bartosza do grona bojarów wołyńskich (jego szwagier był w 1486 r. klucznikiem łuckim). Rok wcześniej, we wspomnianym już rejestrze pisarza Fedki, obok Bartosza wspomniano także braci Jerzego i Mikołaja Niemirowiczów, braci stryjecznych Hanny¹⁹⁵.

Niemirowicze h. Jastrzębiec pochodzili ze Wsielubia koło Nowogródka, będącego własnością Fedora, po nim zaś jego syna Piotra, brata Hanny. W 1509 r. Hanna zeznała przed sądem hospodara, że jej matka, nieznaną nam z imienia, nie dała jej wyprawy. Fedko Niemirowicz musiałby zatem już nie żyć gdy Hanna wychodziła za mąż za Bartosza, przy czym mógł umrzeć jeszcze przed 1471 r., gdy jego syn Piotr był już dziedzicem przynajmniej części Wsielubia¹⁹⁶. Później matka zapi-

¹⁹³ AGAD, AR, dz. XXIII, teka 47, plik 22, s. 1.

¹⁹⁴ T. Jaszczółt, 2015, s. 186–187.

¹⁹⁵ Tamże, s. 222.

¹⁹⁶ Autorzy spisu *Urzędników podlaskich XIV–XVIII wieku* w ogóle nie wymieniają Fedki, ani też żadnego namiestnika (starosty) brańskiego sprzed 1505 r., zaś dla lat 1451–1476 oraz 1478–1483 brak jest ich zdaniem wzmianek o podobnych urzędnikach w Bielsku (zob. *Urzędnicy podlascy XIV–XVIII wieku...*, 1994, s. 59, 63–64, 181).

¹⁸⁹ Tamże.

¹⁹⁰ Por. P. Пятраўскас, 2014, s. 283.

¹⁹¹ T. Jaszczółt, 2015, s. 201, 209.

¹⁹² Tamże, s. 205–208.

sała jej rzekomo jedynie dobra Korostnę (zapewne pod Nowogródkiem) oraz służby w Mokrem (być może pod Bielskiem na Podlasiu), Osmołowie (zapewne pod Nowogródkiem) i Naczy (pod Brześciem), które poprzednio otrzymała z kolei z rąk Fedki, gdy ten udawał się na służbę gospodarską do podlaskiego Brańska. Jeden z bratanków Hanny Jan Piotrowicz zw. Pieńko twierdził jednak w 1509 r., że Hanna otrzymała odpowiednią wyprawę, gdy wychodziła za mąż za Bartosza, czemu Zygmunt Stary dał wiarę i przyznał jej matczyzną Pieńkowi¹⁹⁷.

Ks. Fijałek był zdania, że Bartosz był bezpotomny i wnioskował o tym nie tylko z braku informacji o jego potomstwie, ale także z faktu, iż zmarły jak dotychczas uważano po Bartoszu, dnia 27 marca 1507 r. Wojciech zapisał swoje dobra pochodzące z darowizn wielkoksiażących Kościołowi¹⁹⁸. Tymczasem przywileje na dobra ziemskie otrzymane przez bpa Tabora przeszły po jego śmierci na własność Kościoła z mocy prawa. Ks. Kasper Niesiecki przypuszczał, że z Taborów pochodził Jan Taborowski z powiatu kowieńskiego, poseł na sejm elekcyjny Jana III Sobieskiego¹⁹⁹, zaś Marek Woliński uważa nawet, że Ernest Tabor, żyjący w XIX w. ziemianin z powiatu siedleckiego był potomkiem rodu Bartosza²⁰⁰, co słusznie odrzucają Piotr Dmochowski i Andrzej Sikorski²⁰¹. Zastanawiający jest brak wzmianek o wnoszeniu po śmierci Bartosza pretensji do jego majątku (zwłaszcza Mercza i Waryszek) przez jego braci lub ich

potomków. Być może już nie żyli (nie licząc zmarłego w 1507 r. Wojciecha) nie doczekawszy się potomstwa. Nic nie wiemy także o ewentualnym pokrewieństwie Bartosza i Kuncewicza. Za brakiem naturalnego potomstwa Bartosza i Hanny przemawia również fakt, iż zdecydowali się adoptować marszałka gospodarskiego Jerzego Ilinicza, którego matką była Anna Dowgirdówna, siostra przyrodnia Andrzeja Niemirowicza, bliskiego krewnego Hanny²⁰². Myli się jednak A. Szałanda stwierdzając, iż Jerzy „adoptowany był do rodu Taborów”²⁰³, gdyż adoptował go tylko Bartosz, zaś o „adopcji do rodu” mówi się zwykle w kontekście adopcji herbowej (jak „horodelskiej” z 1413 r.), o której tu nie może być mowy. W przypadku adopcji z okresu po przełomie XV/XVI w. nie praktykowano już bowiem adoptowania do całych rodzin²⁰⁴. Jak zauważa zresztą sam Szałanda Ilinicz należał do rodu heraldycznego Korczaków lub używał tarczy skwadrygowanej z wizerunkami herbów Korczak i Zadora, nawet już po adoptowaniu go przez Bartosza i jego żonę²⁰⁵. Badacz ten uważa, że była to druga z trzech adopcji Ilinicza przez rody litewsko-ruskie²⁰⁶. Tymczasem wydaje się, że o adopcji Ilinicza przez Taborów mogły zdecydować także inne względy aniżeli tylko

¹⁹⁷ Por. T. Jaszczółt, 2015, s. 195–209.

¹⁹⁸ A.I. Шаланда, 2015, s. 149.

¹⁹⁹ J. Bardach, 1970, s. 205–206.

²⁰⁰ A.I. Шаланда, 2015, s. 151 i nn.

²⁰¹ Tamże, s. 91–92. Pierwszym adoptującym miał być niejaki Miłochnaj Giedygołdiczawicz, jednak znane jest jedynie imię kobiece Miłochna, a zatem chodziłoby tu raczej o Miłochnę Giedygołdowiczową, żonę Piotra Seńki Giedygołdowicza, zmarłą około 1488 r. (A. Urmański, 2015, p. 40). Szałanda datuje to wydarzenie na 1485 r. Trzecią adopcją miała być adopcja przez ród Ostromieczawskich przed 1516 r. Doprowadziło to później do zadrzańień między Iliniczem a Ostromieczawskimi, które zakończył dopiero wyrok hospodara z 1533 r.

¹⁹⁷ T. Jaszczółt, 2015, s. 201, 209.

¹⁹⁸ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 15...*, 2002, nr 6, s. 53–55; por. A. Urmiński, 2015, s. 55.

¹⁹⁹ K. Niesiecki, 1842, s. 2.

²⁰⁰ D. Woliński, 2014, s. 191, 355.

²⁰¹ P. Dmochowski, A. Sikorski, 2014, s. 335.

wspomniany już związek Niemirowiczów z Iliniczami. Teś Bartosza Fedko mógł bowiem zetknąć się z ojcem Jerzego Iwaszką na Podlasiu, gdzie w latach 1476–1478 Iwaszko był starostą drohickim, zaś Fedor (być może nieco wcześniej) namiestnikiem brańskim i bielskim²⁰⁷. Syn Fedki – Piotr pierwszy raz wspomniany został nawet w dokumencie Iwaszki z 1471 r.²⁰⁸ Brat stryjeczny Hanny Jerzy został starostą drohickim po Iwaszce w 1478 r.²⁰⁹ Inny spośród jej braci stryjecznych Jakub świadczył prawdopodobnie w 1476 r. wraz z Iwaszką na dokumencie wojewodziny wileńskiej Anny Janowej Moniwidowej²¹⁰. Z kolei Elżbieta, jedna z córek Jakuba Szczyta, kolejnego brata stryjecznego Hanny, była żoną Mikołaja Ilinicza, spokrewnionego z Jerzym²¹¹. Matką tego ostatniego, a zatem żoną Iwaszki, była Anna Dowgirdówna, siostra przyrodnia Andrzeja Niemirowicza, krewnego Hanny. W 1488 r. Jerzy Ilinicz i Bartosz Taborowicz byli dworzanami gospodarskimi. Jerzy był później zięciem marszałka ziemskiego i wojewody trockiego Jana Juriewicza Zabrzezińskiego (zm. 1507)²¹², co wskazuje na istnienie związków pokrewieństwa i powinowactwa między rodzinami Taborowiczów, Iliniczów i Zabrzezińskich. Dodatkowo dobra ojczyste Jerzego Ilinicza zlokalizowane były w prawdopodobnie dobrze znanym Taborom powiecie oszmiańskim²¹³. W 1502 lub 1517 r. (indykcja 5) kuzyn Hanny Pieńko

sprzedał nawet Jerzemu swoje dobra znad rzeki Uszy²¹⁴. Może to lepiej wyjaśniać przyczyny walki politycznej, jaką Taborowie, Zabrzezińscy i Ilinicze podjęli wspólnie w latach 1504–1505, a której dotkliwe konsekwencje poniósł Bartosz, choć warto dodać, że już co najmniej od 1501 r. Jerzy toczył także spór o własność majątku Lulin ze szwagierką Hanną Zofią²¹⁵. Szałanda datuje adopcję Ilinicza przez Bartosza na okres po jego rzekomym uwolnieniu z więzienia (skądinąd o fakcie uwięzienia nic nie wiemy!) w drugiej połowie 1506 r.²¹⁶, w innym miejscu swojej pracy poświęconej rodowi Iliniczów wskazując precyzyjnie na 1511 r.²¹⁷ W dokumencie Bartosza z 1511 r. adopcja wyjaśniona jest brakiem przez małżeństwo Taborów dzieci biologicznych, zaś zapis na Zblany zasługami Jerzego dla marszałka gospodarskiego i jego żony. Przedmiotem zapisu była cała włość zblańska z której jednak wyłączono pole o powierzchni „150 beczek”²¹⁸. Nastąpiło to na prośbę wspomnianego już pisarza gospodarskiego Ihnatki Mikitynicza i z polecenia Zygmunta Starego²¹⁹. Nie chodziło tu zatem o pole Starynki koło Zblan, które Ihnatko otrzymał w 1498 r., aby w 1518 r. zapisać je swemu adoptowanemu synowi Aleksandrowi Chodkiewiczowi²²⁰.

Po śmierci Bartosza Jerzy Ilinicz podjął się opieki nad Hanną. Ta 28 lipca 1513 r.²²¹

²⁰⁷ Por. T. Jaszczółt, 2015, s. 201, 209.

²⁰⁸ Tamże, s. 209.

²⁰⁹ Tamże, s. 205; *Urządnicy podlascy XIV–XVIII wieku...*, 1994, s. 90.

²¹⁰ T. Jaszczółt, 2015, s. 203.

²¹¹ Tamże, s. 208, 233.

²¹² K. Pietkiewicz, 1995, s. 110.

²¹³ B. Насевич, 2007, s. 666.

²¹⁴ AGAD, AR, dz. XXIII, teka 95, plik 9, nr 3.

²¹⁵ T. Jaszczółt, 2015, s. 195.

²¹⁶ A.I. Шаланды, 2015, s. 91.

²¹⁷ Tamże, s. 236.

²¹⁸ Chodzi zapewne o miarę ziarna, które zbierano z tego pola.

²¹⁹ AGAD, DP, sygn. 8314.

²²⁰ K. Pietkiewicz, 2014, s. 29.

²²¹ AGAD, AR, dz. XXIII, teka 47, plik 22, s. 8; por. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, 2004, s. 83; A.I. Шаланды, 2015, s. 149, przyp. 52.

(R. Aliachnowicz błędnie uważa, że miało to miejsce w czerwcu²²²) w Brześciu powierzyła Jerzemu (ówczesnemu staroście brzeskiemu) nie tylko Zblany, ale cały swój majątek w dziedziczną własność. Stało się tak gdyż, jak twierdzi Szałanda, „nie była w stanie sama go utrzymać”²²³. W liście Hanny do Jerzego z tego dnia nie ma jednak o tym mowy. Zwracała natomiast uwagę na inne swoje kłopoty – spory w jakie popadła z Konstantym Ostrogskim oraz innymi przez nią nie określonymi osobami, pod którymi mógł kryć się m.in. jej kuzyn Pieńko²²⁴. Nie wykluczam natomiast, że Hanna obawiała się, iż w wyniku tych sporów straci Zblany i myśląc o zabezpieczeniu swojego bytu w przyszłości zdecydowała się na wcześniejsze przekazanie Zblan Iliniczowi. Hanna wciąż bowiem żyła, choć zgodnie z dokumentem Bartosza z 1511 r. Ilinicz miał otrzymać Zblany dopiero po śmierci małżeństwa Taborowiczów. W zamian za zapis z 1513 r. Jerzy miał podjąć się dożywotniego utrzymania Hanny wypłacając jej corocznie na dzień Podwyższenia Krzyża Świętego (14 września) rentę w pieniądzu i żywności w wysokości w której Taborowie poprzednio pobierali pożytki od swoich poddanych z włości zblańskiej – 10 kop groszy, 10 beczek jęczmienia, 12 beczek pszenicy, 100 beczek żyta, wieprze, 12 baranów, owce oraz daninę miodową²²⁵. Jak moż-

na domniemywać z listu kanclerza litewskiego i wojewody wileńskiego Olbrachta Gasztołda do Hanny z czerwca 1527 r. całość renty była przysyłana Taborowej do Wilna²²⁶. Najwyraźniej mieszkała w litewskiej stolicy, nie wiemy jednak gdzie dokładnie²²⁷. Dodatkowo z listu króla do Hanny z 14 sierpnia 1527 r. wynika, że przedmiotem umowy było także udzielone Taborowej przez Jerzego prawo stacji, zapewne w Zblanach²²⁸. Z kolei z listu króla do Hanny z 20 marca 1527 r.²²⁹ oraz relacji złożonej przed sądem hospodarskim w 1529 r. dowiadujemy się, że świadczenia te zabezpieczono vadium w wysokości 1500 kop groszy, z których 500 kop na wypadek zaniechania w przekazywaniu renty przez Jerzego miałyby otrzymać Hanna²³⁰. Reszta miała trafić do wielkiego księcia, co sugeruje, że monarcha wystawił swój tzw. list zaruczny²³¹. Zdaniem Bardacha w tym konkretnym przypadku mamy do czynienia z darowizną wzajemną o specyficznym charakterze – udzielono świadczenia, zabezpieczonego vadium, zaś rekompensatą za niego miała być darowizna w postaci nieruchomości²³². Kwota vadium nie była szczególnie wysoka, uwzględniając wartość zaręek nakładanych na Ili-

²²² P.A. Аляхновіч, 2014, s. 236.

²²³ Tamże, s. 236.

²²⁴ AGAD, AR, dz. XXIII, teka 47, plik 22, s. 3.

²²⁵ Tamże. Z listu Zygmunta Starego do Hanny Taborowej z 20 marca 1527 r. wynika, że wysokość należnej jej renty pieniężnej wynosiła nie 10, lecz 20 kop groszy. Dodatkowo miała otrzymywać 100 beczek owsa (tamże, s. 8), a Olbracht Gasztołd wspominał w liście do niej z 17 czerwca 1527 r., iż pobierała od Iliniczów także 8 uszatych naczyń miodu oraz 12 jałówek (tamże, s. 13).

²²⁶ Tamże.

²²⁷ Jedyń dwór w Wilnie należący w tym czasie do Niemirowiczów jaki znamy to dwór Świętochny Jakubowej na Antokolu, leżący więc poza murami miasta, w sąsiedztwie drewnianego kościoła św. Piotra. Świętochna otrzymała go po 1498 r. od syna Waclawa Niemirowicza, którego wierzycielem był kuzyn Piotr Niemirowicz, brat Hanny (LMAVB, F. 1-31; testament Waclawa Niemirowicza z 25 VI 1499 r.).

²²⁸ AGAD, AR, dz. XXIII, teka 47, plik 22, s. 17.

²²⁹ Tamże, s. 8.

²³⁰ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 15...*, 2002, s. 117, nr 78.

²³¹ Por. W. Kulisiewicz, 1993, s. 41–46.

²³² J. Bardach, 1970, s. 182.

nicza w innych sprawach w tym okresie (np. 10000 kop groszy w sprawie z Bohdanem Bohowitynowiczem w 1522 r.)²³³. Ze wspomnianego listu królewskiego do Hanny z 1527 r. dowiadujemy się, że wysokość vadium regulowała odrębna umowa zawarta między stronami porozumienia. Skoro list Hanny do Jerzego z 28 lipca 1513 r. nie wspominał o niej, zawarto ją po tej dacie. To tę umowę prywatnoprawną z Jerzym zabezpieczać musiał domniemany list zaruczny władcy. Skądinąd wiemy jednak, że umowę uwierzytelnili swoimi pieczęciami sekretarz królewski i biskup-elekt wileński Jan z Książąt Litewskich i bp pomocniczy kijowski Mikołaj Wieźgajło²³⁴. Do jej zawarcia musiało zatem dojść nie wcześniej jak przed przybyciem Jana do Wilna, a więc najwcześniej w 1519 r. Udział w tej sprawie Wieźgajły należy być może wiązać z domniemanym związkiem między nim a Taborami, gdyż ten jeszcze w 1519 r. był plebanem w Ejszyszkach²³⁵. Zawarcie umowy zarucznej między Hanną a Jerzym musiało więc dojść do skutku nie później jak 9 kwietnia 1525 r., gdy Wieźgajło pierwszy raz wspomniany został jako ordynariusz-elekt kijowski²³⁶. W każdym razie transakcja ta była opłacalna dla Ilinicza, który otrzymywał Zblany już w 1513 r., nie zaś dopiero po śmierci Hanny, jako jej dziedzic, choć do chwili zawarcia umowy zarucznej musiało minąć jeszcze

co najmniej 6 lat. Z drugiej strony dokonany na rzecz Jerzego zapis zmuszał go do aktywnego włączenia się do sporu Taborowej z Ostrogskim i nie tylko.

Wydaje się, że Jerzy wywiązywał się ze swoich synowskich obowiązków. W 1509 r., a następnie w latach 1524–1526 procesował się z Pieńkiem Niemirowiczem, choć nie o odebraną przez niego Hannie „matczyznę”, lecz o Lulin we włości bobreckiej w ziemi brzeskiej, które Pieńko przejął po śmierci Piotra, rodzonnego brata Hanny i jego żony Zofii, oraz o ludzi lulińskich i łowy na pograniczu gruntów należących do niego i Pieńka²³⁷. Była to kontynuacja sporu Jerzego z najbliższym kręgiem rodzinnym Hanny, gdyż już w 1501 r. bezskutecznie próbował odebrać Lulin, ludzi lulińskich i prawo do łowów tamże Zofii Piotrowej Niemirowiczowej²³⁸. W lipcu 1514 r. stanął przed Zygmuntem Starym w obronie Hanny, skonfliktowanej z K. Ostrogskim. Hanna popadła w konflikt z hetmanem najwyższym litewskim i kasztelanem wileńskim, gdy jej poddani napadli na jego ludzi, ta zaś odmówiła mu prawa przewozu na Niemnie w pobliżu Zdzięcioła, choć prawdopodobnie była to jedynie kolejna odsłona konfliktu Taborowej z Ostrogskim. Sprawa zakończyła się interwencją monarchy podjętą na korzyść hetmana mimo, iż Ilinicz świadczył na korzyść Hanny²³⁹. W końcu 1522 r. wraz ze starostą mielnickim Mikołajem Niemirą Hrymaliczem Jerzy uczestniczył w pracy komisji do rozgraniczenia

²³³ W. Kulisiewicz, 1993, s. 57.

²³⁴ Por. AGAD, AR, dz. XXIII, teka 47, plik 22, s. 8.

²³⁵ *Acta prima visitationis diocesis vilnensis Anno Domini 1522 peractae. Vilniaus Kapitulos Archyvo Liber IIb atkūrimas*, opr. S.C. Rowell, Vilnius 2015, s. 136, nr 18 (dokument Mikołaja Wieźgajły; 29 IX 1519).

²³⁶ W. Abraham, 1937, s. 419.

²³⁷ T. Jaszczolt, 2015, s. 234.

²³⁸ Tamże, s. 195.

²³⁹ *Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, t. 3 (1432–1534), wyd. B. Gorczak, Lwów 1890, s. 117–118.

Wielkiego Księstwa z Koroną²⁴⁰, jednak jak wynika z nowszych badań Hrymalicz nie pochodził z rodu Hanny, lecz z rodziny Niemirów herbu Gozdawa²⁴¹.

Między 1516 a 1522 r. Hanna trzykrotnie procesowała się ze wspomnianym już ciwunem trockim Kuncewiczem o Merez i Waryszki, które początkowo zachowała, później zaś straciła, otrzymując jednak prawo odkupienia połowy tych dóbr za 400 kop groszy, pod warunkiem, że po jej śmierci wróca one do Kuncewicza lub wdowy po nim zgodnie z prawem bliższości²⁴². Zaryzykuję twierdzenie, że sytuacja ta związane była z istniejącym na Litwie prawem bliższości, przy czym zastosowanie mogła mieć tu zasada o której mowa była w jednym z wyroków gospodarskich z 1511 r.: *kto dobra swoje komu zastawi albo na wieczność sprzeda, krewny może pieniądze odłożyć i imienie, bliższość swoją, w swoje ręce wziąć*. Oznaczałoby to jednak, że Bartosz sprzedał jeszcze przed śmiercią Merez i Waryszki Kuncewiczowi, Hanna Taborowa, korzystając z prawa bliższości odzyskała natomiast część tych dóbr płacąc za nie²⁴³. Brak jest informacji wskazujących, aby Ilinicz zaangażował się w tę sprawę po stronie Taborowej. Z drugiej strony gdy między 1522 a 1526 r. Jerzy otrzymał od monarchy jako nagrodę za wierną służbę majątek nad rzeką Aloną w powiecie trockim²⁴⁴, w pobliżu Kiejdan,

darował go Hannie w dożywocie²⁴⁵. Przed swoją śmiercią Jerzy Ilinicz (zm. między 30 lipca a 24 listopada 1526 r.)²⁴⁶ prawdopodobnie zapisał Zblany synom lub jak chce tego Lulewicz uczyniła to sama Hanna. Jego zdaniem przekazała włość tylko dwóm Juriewiczom – Szczęsnemu i Janowi, choć żył jeszcze trzeci syn Jerzego Stanisław. Szałanda uważa nawet, że Hanna odstąpiła Zblany tylko Szczęsnemu, który w 1530 r. podzielił się majątkiem z braćmi²⁴⁷ w zamian za opiekę nad Taborową. Jak wynika jednak z listu króla do Hanny z marca 1527 r. zapisu tego Jerzy dokonał na rzecz wszystkich trzech synów²⁴⁸. Dodatkowo wraz ze śmiercią Jerzego Hanna utraciła majątek nad Aloną, który przeszedł na średniego z synów Jerzego – Stanisława²⁴⁹. Dlatego niebawem zaczęła szukać nowego możnego protektora. W efekcie 6 maja 1528 r. w Wilnie władca potwierdził jej testament, którym przysposobiła biskupa-elektę wileńskiego Jana (Janusza) z Książąt Litewskich (zm. 1538), naturalnego syna Zygmunta Starogo²⁵⁰, który uwierzył przednio umowę zawartą niegdyś przez Hannę z Jerzym. Biografowie biskupa milczą jednak na ten temat (m.in. Zygmunt Wdowiszewski²⁵¹). Hanna zapisała Janowi trzecią część Zblan za 400 kop groszy. Wysokość

²⁴⁵ P.A. Аляхновіч, 2015, s. 220.

²⁴⁶ *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, 2004, s. 386, nr 2787; С.А. Рыбчонак, 2015, s. 64. Jakkolwiek nie brak dokumentów synów Jerzego wskazujących, że już najpóźniej 8 kwietnia 1526 r. doszło do podziału majątku jaki ten pozostawił (AGAD, AR, dz. XXIII, teka 90, plik 1, nr 1–7).

²⁴⁷ A.I. Шаланда, 2015, s. 236.

²⁴⁸ AGAD, AR, dz. XXIII, teka 47, plik 22, s. 8.

²⁴⁹ P.A. Аляхновіч, 2015, s. 220.

²⁵⁰ AGAD, DP, nr 7543.

²⁵¹ Z. Wdowiszewski, 2005, s. 186–191.

²⁴⁰ AGAD, KWML, ks. 195, s. 345.

²⁴¹ T. Jaszczółt, 2015, s. 181.

²⁴² RGADA, F. 389-222, k. 180, nr 221; *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 15...*, 2002, s. 53–54, nr 6.

²⁴³ Por. M. Czaykowski, 2013, s. 19.

²⁴⁴ Poprzednio dobra nad Aloną posiadał Jerzy Zabrzeziński, syn marszałka Jana (A. Urmański, 2015, p. 39).

tej sumy sugeruje, że może zamierzała z niej pokryć koszt wykupu z rąk Kuncewicza części Merecza i Waryszek. W przeddzień tego wydarzenia w litewskiej stolicy Hanna po raz kolejny procesowała się przed hospodarem z ciwunem i podwojewodzim trockim oraz namiestnikiem lejpuńskim Kuncewiczem o zajmowane przez niego dobra ojczyste Bartosza. Nie była bowiem w stanie zebrać 400 kop groszy na przysługujący jej wykup części tych dóbr²⁵². Z kolei wielkość nadania uczynionego dla biskupa budzi skojarzenie z ustaloną I Statutem Litewskim wielkością majątku, jaki każdy posiadacz ziemski mógł bez przeszkód nadać lub sprzedać, nawet jeśli nie posiadał dokumentu własnościowego, o ile jednak majątek ten był w jego faktycznym władaniu i nikt nie wnosił pretensji do niego²⁵³. Tymczasem Iliniczowie odmówili biskupowi ustąpienia z jego części włości, twierdząc, że tak ich ojciec, jak i oni sami, wywiązali się z obowiązku opieki nad Hanną. Twierdzili nadto, że ta nie mogła zapisać Zblan biskupowi, skoro wcześniej zapisała je ich ojcu. Odmawiali także wypłaty vadium, którego ta domagała się za pośrednictwem bpa Wieżgajły, który poprzednio uwierzył umowę między Taborową a Iliniczem²⁵⁴. W 1528 r. świadczył także na królewskim dokumencie potwierdzającym testament Taborowej²⁵⁵. Co ciekawe bpa Jana i bpa Wieżgajłę łączyła w tym czasie być może także wspólnota interesów politycznych.

²⁵² *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 15...*, 2002, s. 53–54, nr 6.

²⁵³ Czyt. *Pirmasis Lietuvos Statutas*, 1991, s. 77, 153.

²⁵⁴ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 15...*, 2002, s. 117–118, nr 78.

²⁵⁵ AGAD, DP, sygn. 7543.

Grupę, przeciwstawiającą się zacieśnieniu unii z Polską, do której mieli oni należeć litewska Genutė Kirkienė nazywa „partią [Olbrachta – D.Sz.] Gasztołda”²⁵⁶, który co ciekawe zaangażował się w sprawy Hanny w 1527 r. (o czym czytaj dalej).

Oskarżenie o zaniechanie przez Iliniczów opieki nad Hanną było prawdopodobnie celowym działaniem z jej strony. Jak wynika bowiem z zachowanych źródeł synowie Jerzego wywiązali się ze swoich obowiązków, podczas gdy to sama Taborowa torpedowała te działania, chcąc zapewne w ten sposób sprokurować sytuację dającą jej możliwość domagania się zwrotu Zblan. Jak zauważył bowiem Juliusz Bardach ówczesne (poprzedzające I Statut Litewski) prawo zwyczajowe opierało się na zasadzie, że *dopiero odwzajemnienie daru stwarza ważną darowiznę*²⁵⁷. Jednak 20 marca 1527 r. Zygmunt Stary, pod wpływem skargi jaką złożyli wszyscy trzej synowie Jerzego zakazał Hannie wtrącania się w sprawy majątkowe Iliniczów i wnoszenie roszczeń do Zblan, wskutek zapisu jaki sama kiedyś dla nich uczyniła, za to nakazywał pobieranie od nich prowiantu, jaki dla niej przygotowują, w przeciwnym razie monarcha zagroził wystąpieniem wobec niej o spłatę należnej mu zaręki w wysokości 1000 kop groszy²⁵⁸. W ślad za Zygmuntem Starym poszedł kanclerz Gasztołd. Iliniczowie zanieśli bowiem skargę na Hannę także do niego, w związku z czym 17 czerwca 1527 r. w liście skierowanym do niej z chełmińskiej Lubawy Gasztołd domagał się, aby respektowa-

²⁵⁶ G. Kirkienė, 2008, s. 126.

²⁵⁷ J. Bardach, 1970, s. 181.

²⁵⁸ AGAD, AR, dz. XXIII, teka 47, plik 22, s. 8–9.

ła warunki umowy jaką zawarła kiedyś z Jerzym²⁵⁹. W 1513 r. Hanna zapisała bowiem Iliniczowi Zblany na własność dziedziczną. Tymczasem 14 sierpnia 1527 r. monarcha ponownie nakazał Taborowej przyjmowanie produktów przygotowywanych dla niej przez Iliniczów przypominając swój poprzedni list do niej w tej sprawie²⁶⁰. Dlaczego Hanna zlekceważyła go? Otóż wszystkie te wypadki przypadły na okres częstych nieobecności króla na Litwie (1523–1528), które skutkowały brakiem możliwości wyegzekwowania przez niego zakładów nałożonych poprzednio w wielu sprawach w Wielkim Księstwie²⁶¹. Jak wiemy również I Statut Litewski (sankcjonujący w wielu przypadkach zastany stan prawny) uniemożliwiał gospodarowi zaoczne obciążanie obwinionego karą pieniężną²⁶², dając za to panom rady, do których zaliczał się Gasztołd, prawo do nakładania i „sprawowania” zakładów co może tłumaczyć dlaczego także do niego trafiła skarga Iliniczów na Hannę²⁶³. Ostatecznie gospodar orzekł, że synowie Jerzego nie muszą płacić vadium na żądanie pani Bartoszowej, gdyż zaręka obciążała tylko ich ojca, co oznacza, że od początku miała ono charakter zaręki jedynie dożywotnio obciążającej wyłącznie Jerzego, mimo, iż jak już wiemy, jego synowie podjęli się opieki nad Taborową także po śmierci ojca. Mieli

co prawda przekazać 1/3 Zblan bp. Janowi w ciągu 2 lat, jednak wyłącznie do śmierci Hanny, po której biskup winien zwrócić im tę włość²⁶⁴. Wielkość darowizny na rzecz biskupa nie była przypadkowa – jak napisał bowiem Bardach: *adopeja na Litwie była formą dokonywania darowizny jednej trzeciej części dóbr dziedzicznych, co do których była dozwolona przed 1566 r. dyspozycja swobodna*²⁶⁵. Widać z tego ponadto, że ewentualna wspólnota interesów politycznych Jana z Książąt Litewskich, Mikołaja Wieżgajły i Olbrachta Gasztołda nie wpłynęła w istotny sposób na dające się odtworzyć stanowisko tego ostatniego, jak również samego monarchy, w sprawie sporu między Hanną Taborową a synami Jerzego Ilinicza. W spór ten nie zaangażował się czynnie chyba także inny świadek wydania w 1528 r. przez Zygmunta Staroego dokumentu potwierdzającego zapis Zblan przez Hannę na rzecz Jerzego – bliiski Olbrachtowi Gasztołdowi bp. kamieniecki Wawrzyniec Międzyleski²⁶⁶.

Około tego czasu Hanna uznała także za córkę nieokreśloną podskarbinę litewską, „panią wołyńską”, którą mogła być tylko żona podskarbiego dwornego Iwana Sołtana (zm. 1554 lub niedługo później), kniazina Bohdana Fedorówna z Czetwertyńskich-Wyszkowskich (zm. przed 1559), magnatka wołyńska²⁶⁷. Nie wykluczone, że na jej wyborze zaważyły fakty, iż ojciec i jeden z braci Hanny (Andruszko) byli daw-

²⁵⁹ Tamże, s. 13.

²⁶⁰ Tamże, s. 17.

²⁶¹ W. Kulisiewicz, 1993, s. 53–54.

²⁶² Czyt. *Pirmasis Lietuvos Statutas*, 1991, s. 65. Dnia 17 września 1527 r. król obecny był z królową w Puszczy Niepołomickiej, gdzie podczas polowania brzemienna Bona uległa wypadkowi i urodziła zmarłego niebawem syna Olbrachta.

²⁶³ Tamże, s. 73.

²⁶⁴ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 15...*, 2002, s. 118, nr 78.

²⁶⁵ J. Bardach, 1970, s. 182–183.

²⁶⁶ Por. AGAD, DP, sygn. 7543 (dokument Zygmunta Staroego; Wilno 6 V 1528).

²⁶⁷ J. Wolff, 1895, s. 36.

niej urzędnikami wołyńskimi²⁶⁸, natomiast Iwan Sołtan namiestnikiem mejszagolskim i dubinickim (otrzymał je za wierną służbę dla Zygmunta Starego w latach 1507–1508), co nie wyklucza wcześniejszych kontaktów Czetwertyńskich i Sołtanów z Niemirowiczami i Taborami. Bohdana prawdopodobnie otrzymała od Hanny zapis na pozostałe 2/3 Zblan, co w wyjątkowych przypadkach było możliwe mimo zasady tzw. trzecizny - możliwości alienacji tylko 1/3 majątki dziedziczonego bez zgody rodziny²⁶⁹.

Hanna Bartoszowa Taborowa żyła jeszcze 6 maja 1528 r.²⁷⁰ Wydaje się jednak, że zmarła niebawem, być może przed 9 maja 1529 r.²⁷¹ Po jej śmierci bp Jan nie chciał zrezygnować z przyznanej mu części Zblan. Z uwagi na upływ zaledwie roku od jego adopcji przez Taborową przypuszczać należy, że Ilinicze nie zdążyli jeszcze wykonać wyroku hospodara, a po jej śmierci stracił on rację bytu. Stało się to przyczyną kolejnego sporu między nim, a braćmi Iliniczami, w którym po stronie Jana wystąpiła Bohdana Sołtanowa. W 1530 r. bp Jan wygrał przed hospodarem sprawę majątkową ze Szczęsnym Iliniczem²⁷². Choć ten ostatni nie mógł się z tym pogodzić i przed 5 września 1531 r. ponownie interweniował w tej sprawie u obecnego w Krakowie Zygmunta Starego²⁷³, w 1533 r. bp Jan ostatecznie wykupił od Jana Ilinicza Zblany za 3000 kop

groszy²⁷⁴, co Zygmunt Stary potwierdził tym razem prawem wieczystym²⁷⁵.

Szałanda konstatuje, że adoptowanie Jerzego Ilinicza przez Taborów i późniejsze postępowanie jego synów negatywnie zaważyło na reputacji rodu Iliniczów i doprowadziło go do strat majątkowych (Zblany)²⁷⁶. W 1533 r. w ostry konflikt z Iliniczami popadł kuzyn Hanny kasztelan trocki Piotr Kiszka, wnuk Katarzyny Strumiłowej z Niemirowiczów, co mogło z kolei wpłynąć na osłabienie politycznej pozycji synów Jerzego Ilinicza na Litwie²⁷⁷. W 1534 r. Zblany kupił od bpa Jana Jerzy Radziwiłł²⁷⁸. Iliniczowie nie wnosili już do nich pretensji. W latach 1531 i 1536 r. zmarli bracia (odpowiednio) Stanisław i Jan, zaś Szczęsny (zm. w 1542 r.) ożenił się z Zofią Radziwiłłówną, z którą doczekał się tylko syna Jerzego, bezżennego i wcześniej zmarłego (w 1569 r.), po którym cały majątek Iliniczów, w tym słynny Nieśwież, zawłaszczył jego brat stryjeczny Mikołaj Radziwiłł „Sierotka”²⁷⁹. Wydarzenie to jest dziś upamiętnione na tablicach informacyjnych umieszczonych w zamku nieświeskim. Co ciekawe kościół w Nieświeżu przed 1472 r. ufundował Mikołaj Niemirowicz, stryj Hanny Taborowej²⁸⁰.

²⁶⁸ H. Lulewicz, 2000–2001, s. 357.

²⁶⁹ J. Bardach, 1970, s. 216–218.

²⁷⁰ AGAD, DP, nr 7543. Henryk Lulewicz uważał dotychczas, że żyła jeszcze 20 marca 1527 r. (*Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, 2004, s. 83).

²⁷¹ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, 2004, s. 117, nr 78.

²⁷² A.I. Шаланда, 2015, s. 92.

²⁷³ AGAD, AR, dz. XXIII, teka 47, plik 22, s. 21–22.

²⁷⁴ AGAD, DP, sygn. 7586 (Jan z Książąt Litewskich zbywa Zblany na rzecz Jerzego Radziwiłła; 12 XI 1534).

²⁷⁵ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, 2004, s. 83.

²⁷⁶ A.I. Шаланда, 2015, s. 207.

²⁷⁷ Por. AGAD, AR, dz. X, Papiery Kisków, sygn. 381.

²⁷⁸ AGAD, DP, sygn. 7586.

²⁷⁹ B. Насевич, 2007, s. 666; AGAD, AR, dz. XXIII, teka 90, plik 2, nr 18–19 (dokumenty J. Ilinicza wystawione na rzecz M. Radziwiłła w latach 1567–68 z dyspozycją co do losów swojego majątku po bezpotomnej śmierci).

²⁸⁰ P. Пятраускас, 2014, s. 282.

BIBLIOGRAFIA

- Abraham W., 1937 – W. Abraham, „Uzupełniony katalog dawnych łacińskich biskupów kijowskich”, in: *Collactanea Theologica*, R. 18/1–2 (1937).
- Antoniewicz M., 2001 – M. Antoniewicz, „Pochodzenie episkopatu litewskiego XV–XVI wieku w świetle katalogów biskupów wileńskich”, in: *Studia Źródłoznawcze*, t. 39 (2001).
- Antoniewicz M., 2013 – M. Antoniewicz, „Problem recepcji herbu Wieniawa w Wielkim Księstwie Litewskim do początków XVI wieku”, in: *Zeszyty Długoszowskie*, nr 12 (2013).
- Bardach J., 1970 – J. Bardach, *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.*, Warszawa 1970.
- Błaszczak G., 1992 – G. Błaszczak, *Diecezja żmudzka od XV do początku XVII w. Uposażenie*, Poznań 1992.
- Błaszczak G., 2007 – G. Błaszczak, *Dzieje stosunków polsko-litewskich*, t. II, cz. I, Poznań 2007.
- Boniecki A., 1900 – *Herbarz polski*, opr. A. Boniecki, t. III, Warszawa 1900.
- Boniecki A., 1887 – A. Boniecki, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku*, Warszawa 1887.
- Brzozecki S., 2013 – S. Brzozecki, „Tabor Wojciech bp”, [in:] *Encyklopedia katolicka*, t. XIX (2013).
- Chronologia polska, 1957 – Chronologia polska*, pod red. B. Włodarskiego, Warszawa 1957.
- Ciechanowicz J., 2001 – J. Ciechanowicz, *Rody rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. V, Rzeszów 2001.
- Czaykowski M., 2015 – M. Czaykowski, *Prawo bliższości krewnych w dawnym prawie litewskim od drugiej połowy XIV wieku do schyłku XVIII wieku*, Warszawa 2013.
- Dmochowski P., Sikorski A., 2014 – P. Dmochowski, A. Sikorski, [rec.] „Herbarz szlachty ziemi łukowskiej na Lubelszczyźnie”, in: *Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego*, t. VII, 2014 (2015).
- Fijałek J., 1914 – J. Fijałek, *Uchrześcianienie Litwy przez Polskę*, Kraków 1914.
- Fros H., Sowa F., 1975 – H. Fros, F. Sowa, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 1975.
- Gajl T., 2003 – T. Gajl, *Polskie rody szlacheckie i ich herby*, Białystok 2003.
- Garbacik J., 1960–1961 – J. Garbacik, „Helena (1476–1513), żona Aleksandra Jagiellończyka”, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, Wrocław–Warszawa–Kraków 1960–1961.
- Grünhagen C., 1870 – C. Grünhagen, *Geschichte und alterthum Schlesiens*, Breslau 1870.
- Halecki O., 1919–1920 – O. Halecki, *Dzieje unji jagiellońskiej*, t. I–II, Kraków 1919–1920.
- Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka...*, 2014 – *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, opr. G. Rutkowska, Warszawa 2014.
- Iwańczak W., 1993 – W. Iwańczak, „Geneza i rozwój znaczeń wyrazu Tabor w języku polskim”, in: *Poradnik Językowy*, nr 8/1993.
- Jaszczołt T., 2015 – T. Jaszczołt, „Ród Niemiry z Wsielubia – Niemirowicze i Szczytowie herbu Jastrzębiec do połowy XVI wieku”, [in:] *Unia w Horodle na tle stosunków polsko-litewskich*, pod red. S. Górzyńskiego, Warszawa 2015.
- Kantak K., 1933 – K. Kantak, *Bernardyni polscy*, t. I (1453–1572), Lwów 1933.
- Kirkienė G., 2008 – G. Kirkienė, *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*, Vilnius 2008.
- Kolankowski L., 1991 – L. Kolankowski, *Polska Jagiellonów. Dzieje polityczne*, wyd. III, Olsztyn 1991.
- Korczak L., 1995 – L. Korczak, „Marszałkowie ziemscy w Wielkim Księstwie Litewskim w XV wieku”, [in:] *Cracovia-Polonia-Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w 60-tą rocznicę urodzin*, Kraków 1995.
- Korczak L., 1998 – L. Korczak, *Litewska rada wielkksiążęca w XV wieku*, Kraków 1998.
- Korczak L., 2015 – L. Korczak, „Dynastia Jagiellonów w Wielkim Księstwie Litewskim”, [in:] *Europa Jagiellonica 1386–1572. Sztuka, kultura i polityka w Europie Środkowej za panowania Jagiellonów*, red. P. Mrozowski, P. Tyszka, P. Węcowski, Warszawa 2015.
- Kosman M., 1981 – M. Kosman, „Polacy w Wielkim Księstwie Litewskim”, in: *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej*, pod red. S. Kuczyńskiego, t. I, Warszawa 1981.
- Krahel T., 1987–1988 – T. Krahel, „Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej”, in: *Studia Teologiczne*, t. 5–6 (1987–1988).
- Krasauskas R., 1964 – R. Krasauskas, „Taboras Albertas Vaitiekus (apie 1450 Merkinės k., Turgelių

- vls., Vilniaus aps. – 1507 III 27 Labanore)”, [in:] *Lietuvių Enciklopedija*, vol. XXX, Boston 1964.
- Krasauskas R., 1976 – R. Krasauskas, „Tabor Albert Wojciech (ca. 1450–1507)”, in: *Encyklopedia Lituanica*, vol. 5, Boston 1976.
- Kraszewski J.I., 1840 – J.I. Kraszewski, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. I, Wilno 1840.
- Krzywicki J., 1892 – J. Krzywicki, „Taboryszki”, [in:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. t. 12, pod red. B. Chlebowskiego, Warszawa 1892.
- Kulisiewicz W., 1993 – W. Kulisiewicz, *Zaruka (vadum) w prawie litewskim XV–XVII wieku*, Warszawa 1993.
- Kurczewski J., 1912 – J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i pracę biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno 1912.
- Lulewicz H., 2000–2001 – H. Lulewicz, „Sołtan (Sołtanowicz) Iwan, właściwie Iwan (Iwachno) Andrejewicz, h. własnego (zm. 1554), podskarbi dworny”, [in:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XL, z. 166, Warszawa–Kraków 2000–2001.
- Łowmiański H., 1999 – H. Łowmiański, *Polityka Jagiellonów*, Poznań 1999.
- Mienicki R., 1937 – R. Mienicki, „Stanisław Dowojno wojewoda połocki”, [in:] *Ateneum Wileńskie*, R. 12 (1937).
- Niesiecki K., 1842 – *Herbarz Polski*, opr. K. Niesiecki, t. IX, Lipsk 1842.
- Pacuski K., 2015 – K. Pacuski, *Materiały do słownika historyczno-geograficznego ziemi liwskiej w średniowieczu i w XVI wieku*, Warszawa 2015.
- Paszkievicz M., Kulczycki J., 1990 – *Herby rodów polskich*, opr. M. Paszkievicz i J. Kulczycki, London 1990.
- Petrauskas R., 2003 – R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius 2003.
- Petrauskas R., 2007 – R. Petrauskas, „The Court of Alexander Jagiellon and its Account Books”, in: *Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, wyd. D. Antanavičius i R. Petrauskas, Vilnius 2007.
- Petrauskas R., 2013 – R. Petrauskas, „Между Вильнюсом и Киевом: литовские вельможи во главе Киевского воеводства в XV – начале XVI вв.”, in: *Ukraina Lithuanica: смудії з історії Великої князівства Литовського*, 2013.
- Petrauskas R., 2015 – R. Petrauskas, „Litewski Jagiellończyk? Rządy Aleksandra Jagiellończyka w Wielkim Księstwie Litewskim”, [w:] *Jagiellonowie i ich świat. Dynastia królewska w drugiej połowie XV i w XVI wieku*, red. B. Czwojdrak, J. Sperka i P. Węcowski, Kraków 2015.
- Piekosiński F., 1899 – F. Piekosiński, *Heraldyka polska wieków średnich*, Kraków 1899.
- Pietkiewicz K., 1995 – K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka. Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI wieku*, wyd. I, Poznań 1995.
- Pietkiewicz K., 2014 – K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka. Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI wieku*, wyd. II, Oświęcim 2014.
- Przyalgowski W., 1860 – W. Przyalgowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. I, Petersburg 1860.
- Rowell S.C., 2012 – S.C. Rowell, „Kaip šaukė, taip ir atsiliepė: XV a. lietuvių katalikų gyvenimas ir pagonybės liekanų mitas”, [in:] *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*, pod red. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2012.
- Rymut K., 1991 – K. Rymut, *Nazwiska Polaków*, Wrocław 1991.
- Spierski Z., 1962–1964 – Z. Spierski, „Jan z Komorowa h. Korczak, (ok. 1470–1536)”, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, Wrocław 1962–1964.
- SS, 1982 – *Słownik staropolski*, t. IX, z. 1 (55), Wrocław 1982.
- SSNO, 1977 – *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. V, wyd. W. Taszycki, Wrocław 1977.
- Stadnicki K., 1880 – K. Stadnicki, *O tronie elekcyjnym domu Jagiellonów w Polsce*, Lwów 1880.
- Starykon-Kasprzycki S.J., Dmowski M., 1938 – S.J. Starykon-Kasprzycki, M. Dmowski, *Polska Encyklopedia Szlachecka*, t. X, Warszawa 1938.
- Stupnicki H., 1855 – H. Stupnicki, *Herbarz polski*, t. I, Lwów 1855.
- Szulc A., 2004 – A. Szulc, *Homo religiosus późnego średniowiecza. Bernardyński model dewocji masowej*, mps. rozprawy doktorskiej obronionej w UAM, Poznań 2004.

Szymański J., 1993 – J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993.

Urmański A., 2015 – A. Urmański, „Kelios pastabos apie Jono Jurgaičio Zaberezinsko karjerą“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2014/2, Vilnius 2015.

Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku..., 1994 – *Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku*. Spisy, opr. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994.

Urzednicy podlascy XIV–XVIII wieku..., 1994 – *Urzednicy podlascy XIV–XVIII wieku*. Spisy, opr. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, Kórnik 1994.

Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego..., 2004 – *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Spisy, t. I, pod red. A. Rachuba, Warszawa 2004.

Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego..., 2009 – *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Spisy, t. II, pod red. A. Rachuby, Warszawa 2009.

Urzednicy województw kijowskiego i czernihowskiego..., 2002 – *Urzednicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku*. Spisy, opr. E. Janas i W. Kłaczewski, Kórnik 2002.

Wdowiszewski Z., 2005 – Z. Wdowiszewski, *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*, Kraków 2005.

Wilska M., 2012 – M. Wilska, *Mazowieckie środowisko dworskie Janusza Starszego*, Warszawa 2012.

Wojtkowiak Z., 1979 – Z. Wojtkowiak, „Urzednicy zarządu lokalnego na Litwie. Tytułatura zarządców powiatowych przed reformą administracyjną z lat 1565–1566”, in: *Studia Źródłoznawcze*, t. 24 (1979).

Wojtkowiak Z., 2005 – Z. Wojtkowiak, *Lithuania Transwilniensis saec. XIV–XVI*, Poznań 2005.

Wolff J., 1885 – J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795*, Kraków 1885.

Wolff J., 1895 – J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa 1895.

Woliński D., 2014 – *Herbarz szlachty ziemi lukowskiej na Lubelszczyźnie*, t. II, opr. D. Woliński, Szczecin 2014.

Vitkauskienė B.R., 2006 – B.R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie. Ludzie i dzieła XV–XVIII wiek*, Warszawa 2006.

Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563, opr. I. Daniłowicz, J. Lelewel, Poznań 1841.

Żernicki-Szeliga E. von, 1900 – E. von Żernicki-Szeliga, *Der Polnische Adel*, t. II, Hamburg 1900.

Ващук Д., 2009 – Д. Ващук, „Абыхмо деръжали ихъ пидль права ихъ земъли” (*Населення Київщини та Волині і великокнязівська влада в XV–XVI ст.*), Київ 2009.

Кушнярэвіч А., Францішак А., 2010 – А. Кушнярэвіч, А. Францішак, „Брыльо Готыка ў Ашмянах”, *Беларускі гістарычны часопіс*, nr 10 (135), 2010.

Насевіч В., 2007 – В. Насевіч, „Іллінічы”, *ВКЛ энцыклапедыя*, т. 1, Мінск 2007.

Пятраускас Р., 2014 – Р. Пятраускас, *Лімоўская знаць у канцы XIV–XV ст. Склад-структура-улада*, Смаленск 2014.

Рыбчонок С.А., 2015 – С.А. Рыбчонок, „Радавод Іллінічаў у XV–XVI стст.”, [in:] Р.А. Аляхновіч, С.А. Рыбчонок, А.І. Шаланда, *Род Іллінічаў у Вялікім Княстве Літоўскім у XV–XVI стст.: радавод, гербы, уладанні*, Мiр 2015.

Шаланда А.І., 2015 – А.І. Шаланда, „Геральдыка Іллінічаў у XV–XVI стст.”, [in:] Р.А. Аляхновіч, С.А. Рыбчонок, А.І. Шаланда, *Род Іллінічаў у Вялікім Княстве Літоўскім у XV–XVI стст.: радавод, гербы, уладанні*, Мiр 2015.

BARTOSZ TABOROWICZ – ALEXANDER JAGIELLON’S HOSPODAR MARSHALL. THE FAMILY AND POLITICAL CAREER OF THE PUTATIVE BORDER COMMISSIONER

Dominik Szulc

S u m m a r y

The subject of this article is Bartosz Taborowicz, known as Alexander Jagiellon’s hospodar marshal. He was the brother of the Bishop of Vilnius, Woj-

ciech Tabor, and lived in his shadow, which is why he himself never became the object of an individual study. What we knew so far was that Bartosz’s po-

litical career was dependent on Wojciech's reputation, and that Bartosz's estate was the result of his own actions taken at the court and of his marriage with Hanna Niemirowicz. The article presents little known aspects of Bartosz's career, such as his appointment as commissioner to demarcate the border

between Poland and Lithuania. The text also broadly presents Bartosz's family, revealing unknown facts regarding his descent, which is also important in the context of Wojciech Tabor. Even though much has been written about the latter, not much is known about the Tabor family.

Translated by Angelina Žyško

Įteikta 2018 01 13

Parengta skelbti 2018 04 05